

Original Research

***Investigating the Factors Influencing the
of the Students of the Environmental Attitudes
Humanities Faculties of Shiraz University***

**Asghar Mirfardi¹
Dorna Salamatian²**

Abstract

About half of the world's population are women, and their attitudes toward the environment play an important role in the sustainable development of society. This study aimed to investigate gender differences in environmental attitudes. A structured questionnaire was used to collect data via the survey method. Reliability was evaluated using Cronbach's alpha, and construct validity was assessed through Factor analysis. The statistical population comprised all students of the humanities faculties at Shiraz University, with a sample size of 400 cases estimated using the Cochran formula and selected through stratified sampling.

The study integrated theories such as ecofeminism, the Theory of Planned Behavior, the Magic Bullet theory, and Parsons' theory for model development. Results indicated no significant difference in environmental attitudes between male and female students. While there was no significant relationship between environmental attitudes and the use of environmental awareness sources, there was a notable difference in environmental attitudes among male students based on marital status, with single men exhibiting stronger environmental attitudes.

Additionally, a direct and significant relationship was found between social responsibility and the dependent variable. There was also a significant difference in

---

1. Associate Professor of Sociology, Department of Sociology and Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran. Amirfardi@shirazu.ac.ir. (**Corresponding Author**)

2. Ph.D. Student of Sociology, Department of Sociology and Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran. d.salamatian@gmail.com

Submit Date: 2023/29/08

Accept Date: 2024/03/01

environmental attitudes based on educational level, particularly among female MA students who showed stronger environmental attitudes. Consequently, gender differences in environmental attitudes were evident when considering various social and background factors.

The results of the multivariate regression analysis highlighted that social responsibility and marital status (being single) had the most substantial impact on students' environmental attitudes, collectively explaining 48% of the variance in the dependent variable. Overall, there appears to be a trend of gender convergence and dedifferentiation in the attitudes of male and female students toward the environment.

Keywords

Environment, Women, Sources of Environmental Awareness, Students

Introduction

Environmental problems exist worldwide and are not confined to specific regions. Sociologists posit that many environmental issues stem from human behavior, with attitudes serving as a significant background for such behavior. Environmental attitude encompasses beliefs and emotions that shape an individual's perspective on the environment, either positively or negatively. Approximately half of the global population comprises women, and their attitudes and behaviors toward the environment play pivotal roles in societal development.

Given the increasing presence of women in social and academic spheres and their influential roles within families, this study aims to elucidate gender differences in the environmental attitudes of humanities students at Shiraz University. It seeks to answer the following questions: What are the disparities in environmental attitudes between male and female students? What correlations exist between the use of environmental awareness resources, social responsibility, educational level, and students' environmental attitudes? Is there a significant relationship between marital status and students' environmental attitudes?

Methodology

The present study employed a survey method to collect data. A structured questionnaire was utilized for this purpose. Cronbach's alpha and construct validity via factor analysis were employed to assess the reliability and validity

of the questionnaire, respectively. The statistical population comprised all students enrolled in the humanities faculties of Shiraz University. These faculties encompassed the Faculty of Literature and Humanities, Theology and Islamic Studies, Law and Political Sciences, Economics, Management, and Social Sciences, and the Faculty of Educational Sciences and Psychology.

Based on Cochran's formula, the sample size was initially estimated at 387 students. However, to achieve a more precise estimation, the sample size was increased to 400 students. The students were selected using a stratified sampling method.

Findings

The results indicate a significant difference among male students based on their marital status, whereas no significant difference was found in the environmental attitude of female students based on marital status. There is a significant difference at the 99% confidence level in the environmental attitude among all students and female students based on their educational level. However, there is no significant difference in environmental attitude based on gender, field of study, or social class among all students, or based on educational level, field of study, or social class among male students or female students.

A significant relationship was found between the social responsibility of humanities students at Shiraz University and their environmental attitude. No significant relationship was observed between environmental attitude and the use of environmental awareness resources among all students, female students, or male students.

The results of the multivariate regression test indicated that variables such as social responsibility and marital status (single) had the greatest impact on students' environmental attitudes, respectively. Overall, the variables included in the multiple regression model explained 48% of the variance in the dependent variable.

Result

In today's world, there is not much difference between the environmental attitudes of women and men. The reason for this may be the use of modern and equal education for both genders. Awareness through education leads to increased knowledge, concern, and the development of a responsible

environmental attitude in both sexes. Therefore, the use of equal education diminishes gender and demographic differences in environmental perspectives and enhances collective agreement to protect the environment.

References

- Abedi Sarvestani, A. & Shahrak, M. R. (2021). Analysis of forest guard staff's attitudes towards the new environmental paradigm case study of Golestan province. *Geography and Environmental Planning*, 33(1), 1-18. (In Persian)
- Ahmadi, A., Ghasemi, M. & Saber Demirchi, H. (2018). Investigating the relationship between gender and environmental citizenship (case study: 3rd, 11th and 19th districts of Tehran). *Women Studies*, 8(3), 1-18. (In Persian)
- Ahmadvand, M. & Nooripoor, M. (2010). Agricultural students' environmental attitudes of Yasouj University: A gender analysis. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 6(3), 1-23. (In Persian)
- Ajzen, I. (2004). *Constructing a TPB questionnaire: Conceptual and methodological considerations*. London press.
- Akbari, H. (2013). The role of women in sustainable development of the environment. *Women in Development and Politics*, 10(4), 27-56. (In Persian)
- Armitage, C. & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behavior: A meta-analytic review. *Social Psychology*, 40(3), 125-138.
- Bala, R., Singh, S. & Sharma, K. K. (2023). Relationship between environmental knowledge, environmental sensitivity, environmental attitude and environmental behavioural intention—a segmented mediation approach. *Management of Environmental Quality—An International Journal*, 34(1), 119-136.
- Baldwin, J. M. (1901). *The Story of the Mind*. D. Appleton.
- Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. *Handbook of socialization theory and research*, 213, 262.
- Bashiri Oskouei, F., Shabiri, M. & Ansarirad, P. (2014). The role of education level in the attitude towards environmental issues of elementary school teachers in Tehran. *The first national and specialized conference on*

environmental research in Iran, Hamedan. <https://civilica.com/doc>. (In Persian).

- Biel, A., Snyder, M., Tyler, R. & Van Vugt, M. (2000). *Cooperation in Modern Society*. London: Routledge.
- Dankelman, I. (2005). Women: Agent of changes for the environment. 2013/07/05: www.aaws07.org/english/speech/5.2.IreneDankelman.pdf accessed on.
- Darvish, M. (2019). The state of water, soil, air and biological diversity of the environmental disaster in Iran in simple language, Fararu analytical news site, at: <https://fararu.com/fa/news>. (In Persian)
- Darvishnoori, S., Karimi, M., & Morabi heravi, H. (2019). Investigating the effect of individual characteristics and social class on environmentally responsible behavior. *Environmental management and sustainable development*, 1(2): 1-5. (In Persian)
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3–18.
- Dunlap, R. E. & Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues. In R.E. Dunlap, and W. Michelson (Eds.), *Handbook of environmental sociology*, PP. 482-524. Westport, CT: Greenwood Press
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56, 425-442.
- Enayat, H. & Fathzadeh, H. (2009). Theoretical approach to ecofeminism. *Sociology Studies*, 2(5), 45-63. (In Persian)
- Environmental Performance Index (2022). Country Scorecard of Iran EPI, retrived at: <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/country/irn> [2023, Dec. 27].
- Erickson, B. H. (2004). The Distribution of Gendered Social Capital in Canada, Pp.27-50 in *Creation and Returns of Social Capital*. Henk Flap and Beate Volker (eds.), NewYork: Routledge.
- Garrett, S. (1987/2004). *Gender*. London: Tavistock Publications. Translated by Ketayoun Baghai. Tehran, Dighar. (In Persian)
- Gholami, A. A., Abbasi Sfajir, A. A. & Heidarabadi, A. (2022). Environmental behaviors of women and the effect of religiosity on it in Sari. *Quartely*

Journal of Women Studies Sociological and Psychological, 9(3), 7-38. (In Persian)

- Gökmen, A. (2021). The effect of gender on environmental attitude: A meta-analysis study. *Journal of Pedagogical Research*, 5(1), 366-379.
- Hajizadeh Meymandi, M., Sayarkhalaj, H. & Shokohifar, K. (2014). Cultural and environmental factors among residents in Yazd. *Journal of Studies of Socio-Cultural Development*, 3(13), 83-107. (In Persian)
- Hasanain, A., Raza, S. & Qureshi, S. (2020). The impact of personal and cultural factors on green buying intentions with mediating roles of environmental attitude and eco-labels as well as gender as a moderator. *South Asian Journal of Management*, 14(1), 871-879.
- Humm, M. (2021). *The Dictionary of Feminist Theory*. Edinburgh University Press.
- Jalali, M., Shamsi, M., Roozbaei, N. & Kabir, K. (2014). The effect of health education based on theory of planned behavior on behavioral promotion of urinary infection prevention in pregnant women. *Pars Journal of Medical Sciences*, 12(3), 49-57. (In Persian)
- Kaur, B., Gangwar, V. P. & Dash, G. (2022). Green marketing strategies, environmental attitude, and green buying intention: A multi-group analysis in an emerging economy context. *Sustainability*, 14(10), 6107.
- Kellstedt, P., Zahran, S. & Vedlitz, A. (2008). Personal efficacy, the information environment, and attitudes toward global warming and climate change in the United States». *Risk Analysis*, 28(1), 59-72.
- Lee, E., Park, N. & Hyoung Han, J. (2013). Gender difference in environmental attitude and behaviors in adoption of energy-efficient lighting at home. *Journal of Sustainable Development*, 6(9), 125-139.
- López, S., Carmen, R. & Luis, R. (2020). Interactions and relationships between personal factors in pro-environmental golf tourist behavior: A gender analysis. *Sustainability*, 12(1), 287-302.
- Madden, T., Scholder, E. & Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(1), 189-201.

- Merchant, C. (2020). Earthcare: Women and the environment. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 62(3), 17-27.
- Mies, M. & Shiva, V. (1993). *Ecofeminism*. London :zed press.
- Miller, S. (2004). *Social Action: A Teleological Account*. Cambridge University Press.
- Mirfadi, A. (2016). The study of relationship of socio-economic status and sense of social responsibility with environmental behavior (the case study: Noorabad Mamasani's residents). *Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 105-119. (In Persian)
- Mirfadi, A., Salamatian, D., Tabiee, M. & Ahmadi, Aliyar. (2022). The sociological explanation of the environmental citizenship of Shiraz city residents, (by Emphasis on the Cultural Capital). *Iranian Journal of Sociology*, 23(2), 50-76. (In Persian)
- Mirfardi, A. (2015). An analysis on challenges and opportunities of science production and theorizing in sociology in Iran. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 3(9), 1-20.
- Mirfardi, A. (2019). Environmental attitude and Its relation to religiousness in Noorabad Mamasani. *Environmental Education and Sustainable Development*, 7(2), 91-102.
- Mokhtarimolkabadi, R., Abdolahi, A. & Sadeghi, H. (2014). Analysis and recognition of urban environmental behaviors (case study: Isfahan city). *Research and Urban Planning*, 8(15), 1-20. (In Persian)
- Moshirzade, H. (2009). *From Movement to Social Theory (The History of Two Centuries of Feminism)*. Tehran, Shirazeh Publishing. (In Persian)
- Naderlou, S. & Shams, A. (2018). Investigating students' environmental attitude and knowledge in the University of Zanjan. *Journal of Environmental; Science and Technology*, 4(19), 545-557. (In Persian)
- Nosratinejad, F., Serajzadeh, S. H. & Dayhol, M. (2020). Sociological explanations of environmental behavior (Case Study: Tehran citizens). *Sustainable Development of Gheographical Environment*, 1(3), 33-52. (In Persian)
- Panahi, A. & Janbozorgi, M. (2016). *Psychology of man and woman*. Tehran: Research Institute of Hawzah and University. (In Persian)

- Pazokinejad, Z. & Salehi, S. (2014). An analysis of social factors influencing Studentsâ environmental attitudes and performance. *Aplied of Sociology*, 25(3), 71-88. (In Persian)
- Plumwood, V. (1992). Feminism and ecofeminism: Beyond the dualistic assumptions of women, men and nature. *The Ecologist*, 22(1), 8-13.
- Qian, C., Kangkang ,Y. & Gao, J. (2021). Understanding environmental attitude and willingness to pay with an objective measure of attitude strength. *Environment and Behavior*, 53(2), 543-561.
- Ramazanoglu, C. (1989). *Feminism and the Contradictions of Oppression*. London, Routledge.
- Rokeach, M. (1971). Long-range experimental modification of values, attitudes, and behavior. *American Psychologist*, 26(5), 453-459.
- Sadeghi, S. & Lotfi, B. (2014). Sociological analysis of gender differences in environmental attitudes in Iran (according to the data of the fifth wave of the Global Values Survey. *Economic and Development Sociology*, 3(1), 109-137. (In Persian)
- Salehi, S., Kabiri, A., & Karimzadeh. (2016). A study of gender and environmental attitude (Case study: Urmia). *Environmental Science and Technology*, 18(1), 149-161. (In Persian)
- Salehi, S., Soleimani, K. & Pazoukenejad, Z. (2016). An analysis of responsible environmental attitude and behavior of students (A case study: Students in mazandaran province universities). *Environmental Researches*, 6(1), 562-576. (In Persian)
- Sandoghi, A. & Raheli, H. (2016). Extending the model of planned behavior to predict the intention of producing organic products among Isfahan cucumber greenhouse owners by Moral norm variable. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 47(4), 961-974. (In Persian)
- Sarmadi, M. & Masoumifard, M. (2013). A Study on the role of ICT-based education in decreasing environmental challenges (with emphasis on urban environment). *Environmental Education and Sustainable Development*, 1(2), 37-50. (In Persian)
- Shalamzari, N. & Saadat, N. (2009). The central role of women, a tool to protect the environment in order to achieve the goals of sustainable development. National Conference on Man, Environment and Sustainable Development, Researchers' Club of Islamic Azad University, Hamedan. (In Persian)

- Shirzadajirloo, J. & Shirzadajirloo, S. (2013). Pollution and its risks. The second environmental planning and management conference, University of Tehran. (In Persian)
- Steg, L. & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Environmental Psychology*, 29(3), 32-49.
- Taherpoor, M., Javidijafarabadi, T., Bagheri, K. & Taghinejad, H. (2016). Basics, principles and methods of an environmental citizenship from the perspective of Islam. *Scientific Journal of Islamic Education*, 24(30), 55-87. (In Persian)
- Talebi, A. T. & Khoshbin, Y. (2013). Social responsibility of youth, and socio-cultural factors influencing it. *Social Sciences*, 19(59), 216-249. (In Persian)
- Taskin, O. (2009). The environmental attitudes of Turkish senior high school students in the context of postmaterialism and the new environmental paradigm. *International Journal of Science Education*, 31(4), 481-502.
- Tindall, D. B., Davies, S. & Mauboules, C. (2003). Activism and conservation behavior in an environmental movement: The contradictory effects of gender. *Society & Natural Resources*, 16(10), 909-932.
- Widgren, O. (1998). The new environmental paradigm and personal norm. *Environment and Behavior*, 30(1), 12-29.
- Wimmer, R. D. & Dominick, J. R. (2009). *Research in media effects. Mass Media Research: An introduction*. 9th ed. Boston: MA: Cengage Learning. Translated by Kavous Seyed Emami, 2013, Tehran: Soroush. (In Persian).
- Xiao, C. & McCright, A. M. (2014). A test of the biographical availability argument for gender differences in environmental behaviors. *Environment and Behavior*, 46(2), 241-263.
- Xiao, C. & McCright, A. M. (2015). Gender differences in environmental concern: Revisiting the institutional trust hypothesis in the USA. *Environment and Behavior*, 47(1), 17-37.
- Ziapour, A., Kianipour, N. & Nikbakht, M. R. (2013). The sociological analysis of the environment and the people's behavior towards it in rural and urban areas in Kermanshah. *Environmental Education and Sustainable Development*, 1(2), 55-67. (In Persian)

مطالعه عوامل مؤثر بر نگرش محیط‌زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز

اصغر میرفردی^۱

درنا سلامتیان^۲

چکیده

نگرش زنان به محیط‌زیست به‌عنوان نیمی از جمعیت جهان، نقش مهمی در توسعه پایدار هر جامعه‌ای دارد. لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی تفاوت‌های جنسیتی نگرش محیط‌زیستی دانشجویان انجام شده است. روش پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که برای ارزیابی روایی و پایایی آن به ترتیب از اعتبار سازه به روش تحلیل عاملی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز بود که تعداد ۴۰۰ نفر از آنان بر اساس فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد بین نگرش محیط‌زیستی دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری وجود ندارد. بین متغیرهای نگرش زیست‌محیطی و میزان استفاده از منابع آگاهی محیط‌زیستی دانشجویان رابطه معناداری وجود نداشت، اما بین نگرش زیست‌محیطی دانشجویان مرد با توجه به وضعیت تأهل تفاوت معناداری وجود داشت و مردان مجرد از نگرش قوی‌تری برخوردار بودند. بین متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و متغیر وابسته رابطه مستقیم و معناداری وجود داشت. بین نگرش محیط‌زیستی کل دانشجویان و دانشجویان زن

۱. دانشیار بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
(نویسنده مسئول)

Amirfardi@shirazu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته دکتری بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

D.salamatian@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۷

با توجه به مقطع تحصیلی تفاوت معناداری وجود داشت و دانشجویان کارشناسی ارشد از نگرش محیط زیستی قوی‌تری برخوردار بودند. نتیجه این‌که تفاوت‌های جنسیتی در نگرش زیست‌محیطی تنها در پیوند با برخی از ویژگی‌های اجتماعی و زمینه‌ای قابل توجه است. نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره نشان داد به ترتیب متغیرهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و وضعیت تأهل (مجرد بودن) بیش‌ترین اثر را بر نگرش محیط زیستی دانشجویان دارند. در مجموع، متغیرهای وارد شده به مدل رگرسیون چندگانه ۴۸ درصد از تغییرهای متغیر وابسته را تبیین نموده‌اند. به‌طور کلی، گونه‌ای از همگرایی و تمایز دایمی جنسیتی در نگرش دانشجویان زن و مرد به محیط‌زیست وجود دارد.

واژگان کلیدی

محیط‌زیست، زنان، منابع آگاهی محیط زیستی، دانشجویان

مقدمه و بیان مسئله

مسائل و مشکلات زیست‌محیطی یک معضل جهانی است و مختص یک منطقه یا یک کشور نیست. زیرا، همه اجزای طبیعت در وابستگی متقابل با یکدیگر قرار دارند، تخریب و آسیب زدن به جزئی از آن، کل طبیعت و محیط‌زیست را به مخاطره می‌اندازد (Mokhtari molkabadi et al, 2010; Shirzadajirloo & Shirzadajirloo, 2010; Sarmadi & Masoomifard, 2014). در واقع، رشد و سلامت تمام موجودات زنده اعم از انسان‌ها، حیوانات و گیاهان به طبیعت وابسته است و برهم خوردن تعادل محیط‌زیست به ایجاد اختلال در تمام ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... می‌انجامد (Taherpoor et al, 2015: 56).

در تبیین مشکلات محیط زیستی، جامعه‌شناسان این حوزه به‌ویژه افرادی چون دانلاپ و همکاران^۱ (۲۰۰۸) معتقدند بسیاری از مشکلات زیستی پیامد دست‌کاری انسان در محیط زیست است و چنین رفتارهای تخریبی نیازمند پارادایم نوینی درباره محیط زیست است. از سویی، بخش زیادی از رفتار انسان‌ها نیز به نگرش آنها وابسته است. منظور از نگرش نیز آمادگی توجه نمودن به موضوعی و یا اقدام به انجام کاری است (Baldwin, 1901). به تعبیر دیگر، نگرش مجموعه منسجمی از باورهایی است که فرد را به سمت واکنش به چیزی و یا موقعیتی سوق می‌دهد (Rokeach, 1971). انسان‌ها درباره هر موضوع، رخداد، شخص و یا چیزی نگرش ویژه

^۱. Dunlap et al

خود را دارند. محیط زیست، نیز به‌عنوان اکوسیستم زندگی انسانی، موضوع نگرش، نیت و رفتار انسانی است.

نگرش زیست‌محیطی ترکیبی از باورها و هیجان‌هایی است که شخص را پیشاپیش آماده می‌کند تا به محیط‌زیست به شیوه مثبت یا منفی نگاه کند (Hajizade Meymandi et al, 2013) و خود در پیوند با عوامل گوناگونی مورد تحلیل قرار می‌گیرد (Mirfradi, 2018; Alavi, 2020; Mirfardi & Salamatian, 2020; Rezadoost et al, 2022). از جمله، نتایج پژوهش‌های متعدد مانند صادقی و لطفی^۱ (۱۳۹۳)، پازوکی‌نژاد و صالحی^۲ (۱۳۹۳)، احمدی و همکاران^۳ (۱۳۹۶)، صادقی و همکاران^۴ (۱۳۹۵)، (Gökmen, 2021; Lee, Park & Cheng, Yu & Gao, 2021)، (Hyoungh Han, 2013) نشان داده که جنسیت بر نگرش‌های محیط زیستی تأثیر دارند.

به‌ویژه در کشور ما که در سال ۲۰۱۴ در تولید گازهای گلخانه‌ای رتبه نهم را داشته، در دهه‌های گذشته ۱۸ تالاب آن خشک و ۲۴ تالاب آن در حالت بحرانی قرار دارد (Darvish, 2018)، یک دوازدهم از فرسایش خاک جهان را در سال ۲۰۱۸ به خود اختصاص داده (Mirfardi & Salamatian, 2020) و بر پایه گزارش شاخص عملکرد محیط زیستی^۵ سال ۲۰۲۲، از بین ۱۸۰ کشور جهان حائز رتبه ۱۳۳ شده است (Environmental Performance Index, 2022)، نگرش محیط زیستی و به تبع آن رفتارهای محیط زیستی از اهمیت بالایی برای حفظ تنوع زیستی برخوردارند و در این بین، نقش قشر جوان و تحصیل‌کرده به سان مدیران و کنشگران آینده جامعه، در حفظ محیط زیست و رفتار مسئولانه در این زمینه مهم‌تر است.

در این بین، حدود نیمی از جمعیت کشور را زنان تشکیل می‌دهند و سهم آنها از جمعیت دانشجویی کشور در دهه‌های اخیر افزایش یافته است (Education Research and Planning Institute, 2022). بنابراین، نگرش و رفتار آنان درباره محیط زیست می‌تواند نقش مهمی در توسعه همه‌جانبه جامعه ایفا کند. به‌ویژه این‌که زنان، همواره در طول تاریخ نقش مهمی در

¹. Sadeghi & Lotfi

². Pazokinejad & Salehi

³. Ahmadi et al

⁴. Sadeghi et al

⁵. Environmental Performance Index

نگهداری محیط زیست و استفاده از منابع آن داشته‌اند (Dankelman, 2005). زیرا دامان مادر اولین مدرسه‌ای است که هر کودک، افزون بر الفبای عشق، با خوب و بد زندگی آشنا می‌شود، و مبالغه نیست اگر بگوییم زنان می‌توانند در کاستن رفتارهای مخرب محیط‌زیست نقش داشته باشند، زیرا دامنه تأثیرگذاری آن‌ها کل اجتماع را دربر خواهد گرفت. از سویی، نقش زنان در مدیریت خانه و در زمینه تولید، جداسازی و دفع زباله‌های خانگی، چگونگی انتخاب اجناس خریداری شده، روش‌های صرفه‌جویی در مصرف انرژی، شیوه صحیح مصرف منابع و ... از جمله مواردی است که بر محیط زیست اثر مستقیم دارد (Akbari, Gholami & et al, 2020; 2010: 42). بنابراین، به‌جاست که به فعالیت‌های زیست‌محیطی آنان توجه ویژه شود.

حال باتوجه به این‌که دالن و بنت^۱ (۲۰۱۱) معتقد است زنان و مردان به دو گونه مختلف رفتار می‌کنند که دلیل این تفاوت؛ نگرش‌ها و ترجیح‌های آنان از یک سو و متغیرهای زمینه‌ای از سوی دیگر است؛ از طرفی، علی‌رغم مطالعات گوناگون انجام شده درباره رفتار محیط زیستی در کشور، تاکنون تفاوت‌های جنسیتی دانشجویان در زمینه نگرش‌های محیط زیستی کمتر مورد توجه قرار گرفته است، پژوهش حاضر به تبیین تفاوت جنسیتی نگرش زیست‌محیطی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز پرداخته تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد که (۱) چه تفاوتی بین نگرش محیط زیستی دانشجویان زن و مرد وجود دارد؟ (۲) چه ارتباطی بین متغیرهای میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مقطع تحصیلی و نگرش محیط زیستی دانشجویان وجود دارد؟ (۳) آیا تفاوت معناداری بین نگرش محیط زیستی دانشجویان متأهل و مجرد وجود دارد؟

پیشینه تجربی

مطالعات گوناگونی در زمینه محیط‌زیست در ایران انجام شده است، برای نمونه می‌توان به مطالعه نگرش محیط زیستی و حفاظت از جنگل‌های توسط عابدی سروستانی و شهرکی^۲ (۱۴۰۰) اشاره کرد که در نمونه آماری شامل ۲۵۴ نفر از یگان‌های محافظ جنگل‌های گلستان با روش پیمایش

^۱. Dalen & Bent

^۲. Sarvestani & Shahraki

و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شد و به این نتیجه رسیدند که افراد متأهل نگرش‌های محیط زیستی مسئولانه‌تری نسبت به افراد مجرد دارند.

ندرلو و شمس^۱ (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی پیرامون نگرش و دانش محیط زیستی دانشجویان دانشگاه زنجان به این نتیجه رسیدند که منابع اطلاعاتی، تعداد واحدهای درسی گذرانده و سن با نگرش و دانش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم پایه و انسانی رابطه مستقیم و معنی‌داری دارند؛ اما این رابطه برای دانشجویان دانشکده کشاورزی منفی و معنی‌دار بود.

صالحی و همکاران^۲ (۱۳۹۴) با بررسی رفتار و نگرش مسئولانه در بین ۶۱۸ نفر از ساکنان استان مازندران با روش پیمایش به این نتیجه رسیدند که نگرش و رفتار محیط زیستی با توجه به جنسیت متفاوت است و زنان حساسیت بیشتری نسبت به محیط زیست دارند.

درویش نوری و همکاران^۳ (۱۳۹۸) با بررسی رفتار محیط زیستی مسئولانه به روش کتابخانه‌ای و مروری به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های فردی و طبقه اجتماعی افراد در ایجاد رفتارهای مسئولانه تأثیرگذارند. رفتارهای محیط زیستی مسئولانه باعث کاهش مخاطرات محیط زیستی مانند کاهش مصرف منابع معدنی، کاهش زباله، کاهش مصرف آب، کاهش مصرف انرژی و غیره می‌شوند.

بشیری اسکویی و همکاران^۴ (۱۳۹۲) با بررسی تأثیر آموزش ضمن خدمت و دانش، نگرش بر رفتار محیط زیستی ۳۶۰ نفر از معلمان ابتدایی به این نتیجه رسیدند که معلمان دانش محیط زیستی متوسطی دارند و میزان تحصیلات و سن معلمان با نگرش و رفتار محیط زیستی آنان ارتباط مستقیم و معناداری دارد.

1. Naderloo & Shams

2. Slehi et al

3. Darvishnoori et al

4. Bashirioskooyi et al

سجاسی‌قیداری و عرب‌تیموری^۱ (۱۳۹۷) با بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حفاظت از محیط زیست در ۲۱۳ خانوار روستائی شهرستان خواف نشان دادند که بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حفاظت از محیط‌زیست رابطه معناداری وجود دارد.

نصرتی‌نژاد و همکاران^۲ (۱۳۹۸) با تبیین جامعه‌شناختی رفتار محیط زیستی ۳۲۲ نفر از شهروندان منطقه ۲۲ تهران به این نتیجه رسیدند که رابطه مثبت و معناداری بین نگرش و منابع اطلاعاتی آگاهی محیط زیستی با رفتار محیط زیستی وجود دارد.

حسنیان و همکاران^۳ (۲۰۲۰) با بررسی رابطه دانش و نگرش محیط زیستی ۷۱۰ نفر از شهروندان سریلانکایی به این نتیجه رسیدند که بین دانش و نگرش محیط زیستی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.

لوپز و همکاران^۴ (۲۰۲۰) با بررسی تفاوت جنسیتی نگرش زیست محیطی شهروندان ۱۶ کشور اروپایی به این نتیجه رسیدند که بین نگرش محیط زیستی زنان و مردان تفاوت معناداری وجود دارد.

کیان و همکاران^۵ (۲۰۲۱) با بررسی عوامل مؤثر بر دانش و نگرش محیط زیستی ۶۵۲ نفر از ساکنان شهر بینجا در چین به این نتیجه رسیدند که نگرش و دانش محیط زیستی با سن رابطه معناداری دارند و با توجه به جنسیت و وضع تأهل دارای تفاوت معناداری هستند.

کاتور و همکاران^۶ (۲۰۲۲) در پژوهشی پیرامون نگرش محیط زیستی مصرف‌کنندگان محصولات سبز به این نتیجه رسیدند که نگرش محیط زیستی، سن و درآمد بر رفتار مصرف محصولات سبز اثرگذار است.

1. Sojajigheydari & Arabteymori

2. Nosrati et al

3. Hasanain et al

4. López et al

5. Qian et al

6. Kaur et al

بلا و همکاران^۱ (۲۰۲۳) در پژوهشی پیرامون حساسیت، نگرش و دانش محیطی در بین ۴۶۶ نفر از شهروندان هند به این نتیجه رسیدند که دانش محیط زیستی و حساسیت محیط زیستی بر نگرش محیط زیستی اثر معناداری دارند.

ادبیات پژوهشی موجود در زمینه نگرش محیط زیستی نشان می‌دهند که مطالعات بیشتر بر روی فعالان عرصه‌های اقتصادی و تولیدی انجام شده و دانشجویان با وجود نقشی که در دوره تحصیل و همچنین آینده می‌توانند در زمینه حفاظت از محیط زیست ایفا کنند، اما کمتر مورد پژوهش قرار گرفته‌اند. به علاوه، با وجود مطالعات گوناگونی که درباره محیط زیست انجام گرفته است، بررسی مقایسه‌ای نگرش محیط زیستی زنان و مردان و نقش میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای با نگرش‌های محیط زیستی تاکنون کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی تفاوت‌های جنسیتی نگرش زیست محیطی دانشجویان یکی از دانشگاه‌های جامع و بزرگ کشور پرداخته است.

چارچوب نظری

در ادامه، نظریه‌های مرتبط با موضوع پژوهش شامل نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار برنامه‌ریزی شده، تفاوت‌های جنسیتی، نظریه‌های محیط زیستی و نظریه مسئولیت‌پذیری معرفی و توضیحات لازم پیرامون آنها ارائه شده است.

یادگیری اجتماعی

نظریه‌های مرتبط با یادگیری و جامعه‌پذیری متنوع‌اند و از آموزش رسمی تا غیررسمی و رسانه‌ها را دربر می‌گیرند. بندورا^۲ (۱۹۶۹) بر این باور است که شخصیت تنها به جلوه‌های رفتاری عینی مرتبط نیست، بلکه به جلوه‌های غیرقابل مشاهده و درونی نیز وابسته است. نظریه‌های یادگیری اجتماعی در زمینه تفاوت‌های جنسیتی اعتقاد دارند که فرآیندهای آموزشی متفاوت بین مردان و

^۱. Bala et al

^۲. Bandura

زنان منجر به ایجاد تفاوت‌های جنسیتی بین آنان می‌شود. به نظر آنان کودک از دو طریق نقش‌های جنسیتی خویش را فرا می‌گیرد:

- ✓ شرطی‌سازی یا راه آموزش مستقیم: در این روش کودک از طریق شرطی‌سازی از جمله دریافت پاداش و تنبیه رفتارهای جنسیتی را فرا می‌گیرد.
- ✓ از راه مشاهده و تقلید: کودک از طریق سرمشق‌گیری یا همسان‌سازی الگوهای جنسیتی را فرا می‌گیرد. در واقع، در این روش کودک از طریق تقلید رفتار والدین و یا از طریق دیگر عوامل جامعه‌پذیری همچون رسانه‌های جمعی، اقوام و آشنایان، دوستان، همسایگان، معلمان و ... رفتارهای جنسیتی را فرا می‌گیرد (Gert, 1979: 71).

در نظریه یادگیری اجتماعی، افزون بر تقلید، مشاهده نیز به‌عنوان سازوکار اثربخشی در شکل‌گیری رفتار مورد توجه است. تقلید به‌معنای این است که کودکان رفتار دیگران را تکرار می‌کنند. در واقع، کردارهای دیگران را می‌بینند و از آن تقلید می‌کنند؛ اما در یادگیری مشاهده‌ای کودک رفتار دیگران را مشاهده می‌کند، اما نتیجه مشاهده ممکن است در بازه‌های زمانی طولانی خود را نشان دهد؛ بنابراین ممکن است این اطلاعات دریافتی از رهگذر مشاهده تا دیرزمانی مورد استفاده قرار نگیرد (Erickson, 2004: 32). طبق نظریه یادگیری اجتماعی؛ سه سازوکار مشاهده، تقلید و تقویت به شکل‌گیری الگوهای جنسیتی در کودکان می‌انجامد و از این رهگذر، رفتارهای جنسیتی آن‌ها شکل می‌گیرد (Panahi & Janbozorgi, 2016: 232). یکی از ابزارهای یادگیری، رسانه‌های ارتباطی نوین است. نظریه‌پردازان ارتباطات نقش رسانه‌ها را در شیوه تفکر و رفتار افراد اساسی دانسته‌اند و معتقدند رسانه در هدایت افراد جامعه به‌سوی تفکر و یا شیوه رفتار خاص، مطابق آنچه رسانه تبلیغ می‌کند، نقش اساسی بازی می‌کند (Surin & Tankard, 2014: 213). نظریه مربوط به این گرایش فکری، نظریه «نظریه گلوله جادویی» یا نظریه «سوزن تزریقی» نامیده می‌شود. نظریه گلوله جادویی معتقد است که رسانه‌ها تأثیر بسیار قوی و عمیق و به‌طور یکنواخت روی سطوح وسیعی از مخاطبان دارد که می‌توان با فرستادن مستقیم پیام همانند شلیک کردن یک گلوله در آنان از طریق طراحی یک پیام مشخص، آنان را وادار به واکنش نموده و پاسخ دل‌خواه و مورد انتظار را از آنان دریافت کرد. این نظریه با مفروض گرفتن «قدرت نامحدود

پیام رسانه‌ها» و «شکندگی بالای مخاطب در برابر پیام‌های ارتباطی» تأثیر رسانه‌ها را فوری، مستقیم و قوی می‌داند (Dominic & Wimer, 2013: 298).

نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده

یکی از نظریه‌های مرتبط با انتخاب رفتار بر حسب نگرش، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده است که نقش آموزش را در شکل‌گیری آگاهی و نگرش مهم می‌داند. بر پایه این نظریه، انتخاب رفتار بر پایه نگرش و آگاهی فراگرفته شده است. آیزن و فیش‌بین^۱ (۱۹۹۱) با این استدلال که مردم در گام نخست، تصمیمات رفتاری خود را بر پایه بررسی عقلانی و منطقی اطلاعات موجود گزینش می‌کنند و در گام دوم، پیامد عملکرد خود را قبل از اتخاذ تصمیم نهایی مورد توجه قرار می‌دهند، مدل عمل منطقی را در سال ۱۹۷۵ برای تبیین رفتار فرد ارائه کردند (Madden et al, 1992). سپس با توجه به محدودیت‌های حاکم بر نظریه به‌ویژه در مورد رفتارهایی که تحت کنترل ارادی افراد نیستند، عامل کنترل رفتاری درک شده را به آن افزوده و نظریه یادشده را گسترش دادند. در دهه ۱۹۹۰ این نظریه توسط آیزن، مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده نام گرفت (Steg & Vlek, 2009; Ajzen, 2004). این نظریه با وجود سازه کنترل رفتاری درک شده تلاش می‌کند تا رفتارهای غیرارادی را نیز پیش‌بینی کند (Sandoghi & Raheli, 2016). فرض اساسی نظریه یاد شده این است که رفتار به‌گونه مستقیم به‌وسیله تمایل به انجام آن رفتار تعیین می‌شود و این تمایل تحت تأثیر نگرش نسبت به آن رفتار، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتار درک شده است (Armitage & Conner, 2001: 216). بر پایه این مدل، قصد انجام یک رفتار توسط سه عامل پیش‌بینی می‌شود:

- ✓ فرد دیدگاه مثبتی نسبت به انجام آن رفتار داشته باشد (نگرش)؛
- ✓ فرد احساس کند برای انجام دادن آن رفتار تحت فشار اجتماعی است (هنجارهای انتزاعی)؛
- ✓ فرد احساس کند قادر است رفتار را انجام دهد (کنترل رفتاری درک شده) (Jalali & et al, 2013).

^۱. Ajzen & Fishbin

نگرش‌های محیط زیستی، به‌عنوان نظامی از باورها و گرایش‌ها در ارتباط با رابطه انسان و محیط؛ تعیین‌کننده رفتارهای مسئولانه‌ای هستند که هنگام تعامل با محیط زیست بروز پیدا می‌کنند. می‌توان گفت اولین عامل در پیوند با محیط زیست، نحوه تفکر افراد است، سپس با توجه به نحوه ارزش‌گذاری اجرای محیط‌زیست، رفتار مسئولانه یا غیرمسئولانه شکل می‌گیرد (Zeyapoor et al, 2011).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی

مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌توان به دو دسته کل‌نگر و خردنگر تقسیم کرد. دیدگاه خردنگر، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در سطح خرد جستجو کرده و آن را به عوامل فردی و موقعیت کنشگر نسبت می‌دهد. ولی دیدگاه کل‌نگر، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را به شرایط ساختاری نسبت می‌دهد. میلر^۱ از دو نوع کنش فردی و اجتماعی نام برده است و اخلاق و مسئولیت‌پذیری را لازمه کنش جمعی دانسته است. همچنین، وی از سه نوع مسئولیت سخن رانده که عبارتند: از مسئولیت اخلاقی، مسئولیت مبتنی بر نقش و مسئولیت طبیعی. وی وجه مشترک انواع مسئولیت‌ها را، داشتن حق دانسته است. به‌نظر وی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عامل همبستگی افراد و نقش‌آفرینی آنان در امور جامعه است (Miller, 2004).

نظریه‌های محیط زیستی

نظریه‌های محیط زیستی دامنه‌ای از نظریه‌ها را دربر می‌گیرند. اما در اینجا، نظریه‌های مطرح پیرامون تفاوت جنسیتی و پارادایم نوین محیط زیستی مرور می‌شوند.

تفاوت‌های جنسیتی

برخی از اندیشمندان با دسته‌بندی رفتارهای محیط زیستی به رفتارهای عمومی و خصوصی، استدلال می‌کنند که زنان در رفتارهای مسئولانه محیط زیستی در گستره خصوصی بیش از مردان

^۱. Miller

اثرگذار و نقش‌آفرین هستند (Xiao & McCright, 2014; Xiao & McCright, 2015; Kenedy & Kmec, 2018). آن‌ها بر این باورند که نابرابری جنسیتی در حوزه رفتارهای محیط زیستی ممکن است همانند و در راستای نابرابری جنسیتی در دیگر زمینه‌های اجتماعی باشد (کندی و مک، ۲۰۱۴).

برخی از جامعه‌شناسان همچون مرچانت^۱ (۲۰۲۰) و نکلین^۲ استدلال می‌کنند که با توجه به ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی زنان، انتظار بر این است که آنها از مسئولیت‌پذیری بیشتری درباره محیط زیست در مقایسه با مردان برخوردار باشند (Tindall et al, 2003). دیدگاه‌هایی که از زاویه جنسیت به محیط زیست و رفتارهای مسئولانه محیط زیستی پرداخته‌اند به تفاوت‌های جوهری زنان و مردان (برای نمونه عاطفی‌تر بودن زنان نسبت به مردان در نگاه به محیط زیست) و یا به نابرابری‌های اجتماعی بین زنان و مردان در مسئولیت‌ها و فرصت‌های اجتماعی نگریسته‌اند. دسته دوم نظریه‌ها از گونه نظریه‌های پیرامون جنبش‌های اجتماعی و یا نظریه‌های فمینیستی هستند که نسبت به نابرابری فرصت‌های زنان و مردان و فرودست‌انگاری زنان انتقاد دارند. با این وجود، تبیین رفتارها و نگرش‌های محیط زیستی زنان کمتر مورد توجه پژوهشگران و نظریه‌پردازان بوده است.

اکوفمینیسم یکی از برجسته‌ترین دیدگاه‌هایی است که به این موضوع پرداخته است. این دیدگاه برای اولین بار توسط فمینیست مشهور، دی‌ابون^۳ (۱۹۷۴) در کتابش با عنوان فمینیسم یا مرگ، مفهوم اکوفمینیسم مطرح شد (Enayat & Fathzade, 2003: 48). در اکوفمینیسم، مفاهیمی چون ارتباط انسان با طبیعت، نقش مردان و زنان در طبیعت و نقش رویکردهای مردسالارانه در ستم به طبیعت و زنان مورد بررسی قرار گرفته است (Ramazanoglu, 1989). دانکلمن^۴ بوم‌شناس و نویسنده جغرافیای اجتماعی معتقد است در نگاه اول ارتباط میان محیط‌زیست و انسان خنثی تلقی می‌شود و به نظر می‌رسد زنان و مردان به شیوه یکسانی در قبال محیط زیست دست‌به‌عمل می‌زنند، اما با بررسی دقیق‌تر می‌توان دریافت که این رابطه خنثی نیست. ساخت فرهنگی-

1. Merchant

2. Neklin

3. de Eaubonne

4. Dekelman

اجتماعی متفاوت منجر به شکل‌گیری نگرش و رفتار متفاوت محیط زیستی در بین زنان و مردان می‌شود و زنان به دلیل داشتن اعتقادات قوی‌تر درباره مضرات تخریب محیط زیست و اکوسیستم نقش بیش‌تری در حفاظت از محیط‌زیست دارند (Shalamzari & Saadati, 2008: 3).

پلم وود^۱ (۱۹۹۲) اکوفمینیسم فرهنگی و اجتماعی را به‌عنوان دو شاخه مهم اکوفمینیسم مطرح کرده و تفاوت آنان را در نحوه نگاه آنان به زن و طبیعت و ارتباط بین آنان دانسته است:

الف- اکوفمینیسم فرهنگی: این دیدگاه بر پیوند زنان و طبیعت تأکید دارد و از نظر طرفداران این دیدگاه، زنان و مردان هر دو توسط آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های صنعتی دچار آسیب می‌شوند، اما زنان، به‌ویژه زنان کارگر جنوب، تجربه و درک بیش‌تری از طبیعت دارند (Mies & Shiva, 1993). از نظر اکوفمینیسم فرهنگی، درختان، جنگل‌ها و ... مقولاتی فمینیستی و دارای ذات مشابه با زنان هستند، زیرا هر دو قدرت تولید مثل دارند و انسان‌ها و میوه‌ها و سبزی‌ها در دامن آنان پرورش می‌یابند. این دیدگاه وام‌گرفته از نظریه «مادرانگاری زمین» است. اکوفمینیست‌ها اعتقاد دارند هرچه زنان به طبیعت نزدیک‌تر باشند، فهم بهتری از محیط‌زیست دارند. آنها با اشاره به وضعیت زنان در جوامع درحال توسعه استدلال می‌کنند که زنان بیش از مردان از تخریب محیط‌زیست آسیب می‌بینند (Moshirzade, 2002).

ب- اکوفمینیسم اجتماعی: این دیدگاه ریشه فرودستی و نگاه سلسله مراتبی به زنان و طبیعت را در یونان باستان جستجو می‌کند و مبنای آن را دسته‌بندی افراد بر اساس جنسیت، طبقه و نژاد می‌داند. اکوفمینیست‌های اجتماعی اظهار می‌کنند که این طبقه‌بندی در طول تاریخ ماهیتی ایدئولوژیکی به خود گرفته و در روابط بین فردی و ساختار اجتماعی نهادینه شده است.

بنابر نظر بیل و همکاران^۲ (۲۰۰۰)، تفاوت‌های جنسیتی به‌وسیله عوامل گوناگون سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ساخته می‌شوند. به‌نظر وی، عوامل زیست‌شناختی نمی‌توانند توجیه‌کننده الگوهای جنسیتی متفاوت در زنان و مردان باشند و منجر به ایجاد فرصت‌های شغلی و تحصیلی نابرابر بین زنان و مردان شوند. دختر یا پسر به دنیا آمدن اثر مهمی در تمام جنبه‌های

1. Plumwood

2. Biel et al

زندگی از جمله رفتار خود فرد، انتظارات دیگران از فرد و رفتار دیگران با فرد خواهد داشت. این امر در تمام جوامع با تفاوت‌هایی وجود دارد (Biel et al, 2000: 150-155).

پارادایم نوین محیط زیستی

دانلاپ و همکاران (۲۰۰۸) تأثیر فعالیت‌های انسانی بر روی محیط‌زیست و تغییرات حاصل از این فعالیت‌ها را مورد توجه قرار داده‌اند. به زعم آنان، رفتار مسئولانه محیط زیستی یکی از مهم‌ترین عناصر کلیدی در فرایند توسعه پایدار در جوامع در حال توسعه و توسعه‌یافته است (Dunlap, 2008: 8). به نظر دانلاپ، ارزش‌های زیست‌محور در برابر ارزش‌های فناوری‌محور قرار دارند. وی جهان‌بینی فناوری‌محور را ضد ارزش‌های حفاظت از محیط‌زیست می‌داند؛ بنابراین، با انتقاد از جهان‌بینی فناوری‌محور، برای محیط زیست ارزش ذاتی قائل است. به نظر وی، ارزش‌های زیست‌محور می‌تواند جهت‌دهنده رفتارهای محیط‌زیستی باشند و آنان را به سمت رفتارهای مسئولانه محیط زیستی سوق می‌دهد. نظریه جدید دانلاپ و همکاران (۲۰۰۰) در مورد محیط‌زیست پارادایم نوین محیط زیستی نام گرفته است که دارای سه اصل است:

- ✓ آفریده‌های بی‌شماری در طبیعت زندگی می‌کنند و انسان‌ها مانند سایر موجودات بخشی از طبیعت هستند و بر آن سلطه ندارند.
- ✓ انسان‌ها با دخل و تصرف در محیط زیست منجر ایجاد مشکلات محیط زیستی شده‌اند و تعادل طبیعت را برهم زده‌اند.
- ✓ منابع جهان محدود است و رفتارها و کنش‌های اجتماعی و اقتصادی باید کنترل شوند (Dunlap et al, 2000: 430).

بنابر نظر دانلاپ و جونز^۱ هرچه قدر نگرش افراد نسبت مسائل محیط زیستی تقویت یابد، نگرانی و تلاش آن‌ها برای رفع مشکلات محیط زیستی و حفاظت از آن افزایش می‌یابد. در واقع، این امر منجر به تصمیم‌گیری افراد برای انجام کاری جهت پاسداشت و حفظ محیط زیست می‌شود (Dunlap & Jones, 2000: 490). پارادایم نوین محیط زیستی بر فروضی چون

^۱. Dunlap & Jones

محدودیت رشد، مخالفت با انسان‌محوری، مخالفت با ایده معافیت بشر، شکننده بودن وضعیت تعادل طبیعت و امکان پدیدار شدن بحران‌های محیط زیستی تاکید دارد (Taskin, 2009: 487).

استرن و دینز^۱ (۱۹۹۴) اذعان کرده‌اند که نگرش‌های محیط زیستی متفاوت انسان‌ها نسبت به دیگران (حیوانات، گیاهان و انسان‌ها) و نسبت به خود؛ برگرفته از نظام ارزشی هر فرد است. آن‌ها بر این اساس سه دسته نگرش را معرفی می‌کنند:

- ✓ نگرش خودمحوری: علاقه شخص به آسایش خود
- ✓ نگرش نوع‌دوستی: علاقه به آسایش و حفظ انسان‌ها؛
- ✓ نگرش زیست‌محیطی: علاقه به حفظ محیط زیست و موجودات غیرانسانی.

در نهایت، استرن و دینز مجموعه عوامل عادات، توانایی فردی و عوامل موقعیتی و نگرشی را برای فهم رفتار محیط زیستی انسان‌ها در نظر گرفته‌اند.

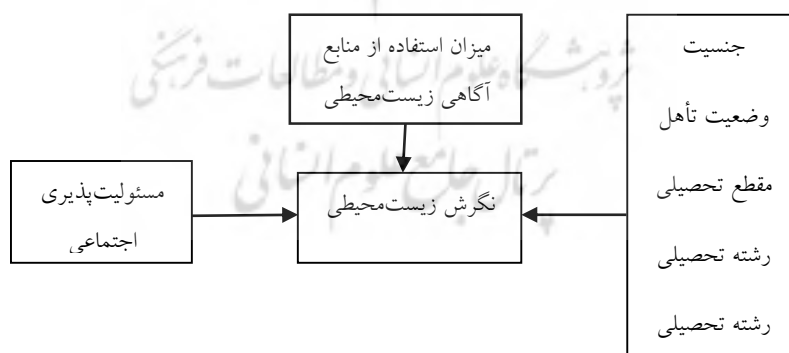
شوارتز^۲ (۱۹۷۳) بین معیارهای شخصی و اجتماعی تمایز قائل شده است. از نظر وی، رفتار محیط زیستی مسئولانه، ترکیبی از نگرش نوع‌دوستی و خودمحوری است. در نگرش نوع‌دوستی، فرد به پیامد مثبت رفتار جهت آسایش و راحتی دیگر انسان‌ها توجه دارد و به دنبال راهی برای کاهش آسیب رسیدن به دیگر انسان‌هاست؛ البته در این زمینه، آسایش خود را نیز در نظر می‌گیرد (Widegren, 1998).

نگرش محیط زیستی، عاملی اجتماعی است که به‌گونه جوهرگرایانه نمی‌توان آن را تحلیل نمود. برای تحلیل این متغیر و تمایزات جنسیتی آن به نظریه‌هایی نیاز است که امر اجتماعی را در فراگرد تحول شناخت، نگرش و رفتار انسان‌ها مورد توجه قرار دهد. در این تحقیق، از دو دسته نظریه جامعه‌پذیری و یادگیری اجتماعی و نظریه‌های محیط‌زیستی برای تبیین فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است. طبق نظریه جامعه‌پذیری و یادگیری اجتماعی از جمله نظریه‌های یادگیری اجتماعی بندورا (۱۹۶۹)، یادگیری تفاوت‌های جنسیتی گرت (۱۳۷۹)، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آیزن و فیش‌بین (Ajzen, 2004) و نظریه‌های ارتباطات (Surin & Tankars,)

1. Stern & Dietz

2. Schwartz

2013)، شکل‌گیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی از طریق منابع آگاهی محیط زیستی، رسانه‌های جمعی، والدین، دوستان و ... می‌تواند به ایجاد نگرش محیط زیستی متفاوت بین زنان و مردان منجر شود. هم‌راستا با نظریه‌های یادگیری اجتماعی، از میان نظریه‌های محیط‌زیستی، اکوفمینیسم به بررسی تفاوت‌های فکری و نگرشی زنان و مردان در حوزه محیط زیست می‌پردازد و مسائل زیست محیطی را با رویکرد جنسیتی مورد مطالعه قرار می‌دهد. بدین ترتیب این نظریه می‌تواند برای تبیین نقش جنسیت در نگرش محیط زیستی و تبیین تفاوت‌های جنسیتی در این زمینه به‌کار گرفته شود. بر پایه این نظریه‌ها، فرضیه تفاوت جنسیتی در نگرش محیط‌زیستی طرح و مورد آزمون قرار می‌گیرد. فرضیه‌های مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و میزان استفاده از منابع آگاهی محیط‌زیستی بر پایه نظریه یادگیری اجتماعی طرح می‌شوند. از سوی دیگر، همان‌گونه که دانلاپ و جونز (۲۰۰۲) استدلال می‌کنند، نگرش‌های متفاوت به محیط‌زیست می‌توانند در پیوند با میزان مسئولیت‌پذیری محیط‌زیستی باشند. لذا انتظار می‌رود زنان و مردان متناسب با تفاوت‌های جنسیتی در جامعه‌پذیری، میزان‌های متفاوتی از مسئولیت‌پذیری محیط‌زیستی را داشته باشند. شناخت افراد از محیط زیست وابسته به منابع گوناگونی است که نظریه‌های یادگیری اجتماعی و ارتباطات بر آنها تأکید می‌کنند. متغیر مستقل میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی بر پایه این نظریه‌ها طرح و مورد تحلیل قرار گرفت. بر پایه نظریه‌های یاد شده، مدل زیر تدوین شد.

شکل ۱. مدل تحلیلی پژوهش

Figure 1. Analytical model of research

فرضیه‌های پژوهش

در این پژوهش، برپایه نظریه‌های مطرح شده، فرضیه‌های زیر برای تحلیل نگرش زیست‌محیطی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز مورد تحلیل قرار گرفته‌اند:

- ✓ بین نگرش محیط زیستی دانشجویان زن و مرد دانشکده‌های علوم انسانی تفاوت وجود دارد.
- ✓ بین میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی و نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی ارتباط وجود دارد.
- ✓ بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی ارتباط وجود دارد.
- ✓ بین نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی با توجه به رشته تحصیلی آنان تفاوت وجود دارد.
- ✓ بین نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی با توجه به مقطع تحصیلی آنها تفاوت وجود دارد.
- ✓ بین نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی با توجه به وضعیت تأهل آنان تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش پیمایشی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد. جامعه آماری، کلیه دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز بودند که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۴۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. این دانشکده‌ها شامل دانشکده ادبیات و علوم انسانی، الهیات و معارف اسلامی، حقوق و علوم سیاسی، اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی و دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی بودند. از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب با حجم برای دسترسی به نمونه‌ها استفاده شد و با توجه به حجم نمونه به‌دست آمده از جامعه آماری، تعداد دانشجویان به نسبت جنسیت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی؛ از طریق نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب با حجم محاسبه و در مرحله بعد، در هر خوشه به‌گونه احتمالی، نمونه‌های موردنظر انتخاب شدند.

توزیع نمونه‌ای پاسخگویان با توجه به ویژگی‌های یاد شده در جدول ۱ گزارش شده است. متغیر نگرش زیست‌محیطی با استفاده از مقیاس پازوکی‌نژاد و صالحی (۱۳۹۳) سنجیده شدند. برای تعیین اعتبار مقیاس نگرش محیط زیستی، میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی از اعتبار سازه به روش تحلیل عاملی استفاده شد. نتایج آزمون KMO برای متغیر نگرش زیست محیطی ۰/۸۵، برای متغیر میزان استفاده از منابع آگاهی زیست-محیطی ۰/۷۰ و برای متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۰/۸۵ به دست آمده که بیانگر کفایت اندازه نمونه است. افزون‌بر این، شاخص مجذور کای، برای آزمون کرویت بارتلت سازه‌ها $P < ۰/۰۰۱$ است که به لحاظ آماری معنی‌دار است و این نشان می‌دهد بین متغیرها همبستگی معنی‌داری وجود دارد. در ادامه، نتایج تحلیل عاملی هر متغیر به تفکیک آورده شده است:

جدول ۱. تحلیل عاملی مقیاس نگرش محیط زیستی

Table 1. Factor analysis of environmental attitude scale

واریانس تبیین شده	مقدار ویژه	نگرش محیط زیستی	گویه‌ها
۴۱/۱۲	۴/۱۱	۰/۷۰	انسان‌ها برای داشتن زندگی سالم باید به حفظ طبیعت کمک کنند
		۰/۶۷	دخالت انسان در طبیعت، اغلب نتایج فاجعه‌باری به همراه دارد
		۰/۵۶	تعادل طبیعت بسیار حساس بوده و به سرعت به هم می‌خورد
		۰/۶۹	انسان‌ها بیش از حد از محیط زیست استفاده می‌کنند و آن را رو به نابودی می‌برند
		۰/۵۸	
		۰/۶۶	کره زمین شبیه یک سفینه فضایی است که منابع و فضای آن محدود است
		۰/۵۹	برای حفظ اقتصاد سالم، نیازمند نوعی توسعه اقتصاد پایدار هستیم که در آن رشد صنعتی برای حفظ محیط زیست کنترل شود
		۰/۶۸	ما در حال رسیدن به مرحله‌ای هستیم که کره زمین نمی‌تواند بیشتر از این‌ها نیازهای جمعیت را برآورده سازد
		۰/۷۳	هدف اولیه از خلقت گیاهان و جانوران، استفاده آن‌ها توسط بشر است
		۰/۶۰	انسان‌ها حق دارند که محیط طبیعی را طبق نیازهای خودشان دستکاری کنند
Sig=۰/۰۰۰			آزمون KMO جهت متناسب بودن اندازه نمونه

Chi-square = ۱۴۶۰/۰۷	Df = ۴۵	آزمون Bartlett جهت درست بودن تفکیک عامل‌ها
-------------------------	------------	--

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۲. تحلیل عاملی مقیاس مسئولیت‌پذیری اجتماعی

Table 2. Factor analysis of social responsibility scale

واریانس تیین شده	مقدار ویژه	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	گویه‌ها
۶۲/۷۵	۳/۷۶	۰/۶۵	در صورت مشاهده دخالت فردی در حریم خصوصی دیگران تا چه اندازه انتقاد خود را نسبت به آن ابراز می‌کنید؟
		۰/۸۰	تا چه اندازه استانداردها و موازین زندگی شهری (پرداخت مالیات و عوارض شهری، پرداخت آبنorman آب، برق، گاز...) را رعایت می‌کنید؟
		۰/۸۵	تا چه اندازه در رفتارهای اجتماعی خود، حقوق دیگران را محترم شمرده و به اصول اخلاقی و مذهبی یکدیگر احترام می‌گذارید؟
		۰/۷۷	تا چه اندازه به عنوان یک شهروند، خود را مسئول می‌دانید که در قبال رفتار مسئولین جامعه، آگاهانه و بر اساس روحیه نظارت همگانی رفتار کنید؟
		۰/۸۸	تا چه اندازه نسبت به استفاده بجا و درست از امکانات شهر (استفاده از پارک‌ها، اماکن عمومی و...) احساس مسئولیت می‌کنید؟
		۰/۸۰	تا چه اندازه برای مشارکت در حل مشکلات جامعه احساس مسئولیت می‌کنید؟
Sig=۰/۰۰۰			آزمون KMO جهت متناسب بودن اندازه نمونه
Chi-square = ۱۱۹۰/۷۸	Df = ۱۵	آزمون Bartlett جهت درست بودن تفکیک عامل‌ها	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳. تحلیل عاملی مقیاس میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی

Table3. Factor analysis of the scale of the use of environmental awareness resources

گویه‌ها	میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی	مقدار ویژه	واریانس تبیین شده
تلویزیون	۰/۵۸	۱/۱۹	۵۲/۹۱
رادیو	۰/۶۵		
روزنامه	۰/۶۴		
کتاب	۰/۶۳		
اینترنت و شبکه‌های اجتماعی	۰/۶۸		
گروه‌های حامی محیط زیست	۰/۵۹		
خانواده و دوستان	۰/۵۲		
آزمون KMO جهت متناسب بودن اندازه نمونه	Sig=۰/۰۰۰		
آزمون Bartlett جهت درست بودن تفکیک عامل‌ها	Df = ۲۱	Chi-square = ۴۶۲/۱۱	

منبع: یافته‌های پژوهش

برای تعیین پایایی نگرش زیست محیطی، میزان استفاده از منابع آگاهی زیست محیطی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، از هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ استفاده شد که در جدول ذیل به تفکیک آورده شده است. همچنین، داده‌های پرسشنامه به وسیله نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد.

جدول ۴. مقدار آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

Table4. Cronbach's alpha value of research variables

نام متغیر	مقدار آلفای کرونباخ
نگرش محیط زیستی	۰/۸۴
میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی	۰/۷۰
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۸۸

منبع: یافته‌های پژوهش

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

نگرش محیط زیستی: نگرش محیط زیستی باورها و اعتقاداتی است که شخص را آماده می‌سازد تا نگاه مثبت یا منفی نسبت به محیط‌زیست داشته باشد (حاجی‌زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳). این متغیر با مقیاس ترتیبی و طیف پنج سنج‌های لیکرت سنجیده شد. گزینه‌های پاسخ این متغیر شامل موارد «خیلی کم»، «نسبتاً کم»، «متوسط»، «نسبتاً زیاد» و «خیلی زیاد» بود که به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ را به خود اختصاص داده‌اند. گویه‌های این مقیاس عبارتند از:

- ✓ انسان‌ها برای داشتن زندگی سالم می‌بایست به حفظ طبیعت کمک کنند؛
- ✓ دخالت انسان در طبیعت، اغلب نتایج فاجعه‌باری به همراه دارد؛
- ✓ تعادل طبیعت بسیار حساس بوده و به سرعت به هم می‌خورد؛
- ✓ انسان برای این خلق شده است تا بر دیگر موجودات طبیعت حکومت کند؛
- ✓ انسان‌ها بیش‌ازحد از محیط‌زیست استفاده می‌کنند و آن را رو به نابودی می‌برند؛
- ✓ هدف اولیه از خلقت گیاهان و جانوران، استفاده آن‌ها توسط بشر است؛
- ✓ انسان‌ها حق دارند که محیط طبیعی را طبق نیازهای خودشان دست‌کاری کنند؛
- ✓ کره زمین شبیه یک سفینه فضایی است که منابع و فضای آن محدود است؛
- ✓ برای حفظ اقتصاد سالم، نیازمند نوعی توسعه اقتصاد پایدار هستیم که در آن رشد صنعتی برای حفظ محیط‌زیست کنترل شود؛
- ✓ ما در حال رسیدن به مرحله‌ای هستیم که کره زمین نمی‌تواند بیشتر از این‌ها نیازهای جمعیت را برآورده سازد.

میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی: منابع آگاهی محیط زیستی مجموعه‌ای از ابزارهایی هستند که طراح مجموعه‌ای از راه‌حل‌ها برای کاهش و تأثیرات مخرب محیط زیستی هستند و افراد را از مسائل محیط زیستی آگاه می‌کنند (Kellstedt et al, 2008). این مقیاس برگرفته از پژوهش پازوکی‌نژاد و صالحی (۱۳۹۳) است. این متغیر با مقیاس ترتیبی و طیف پنج گزینه‌ای لیکرت به سنجش میزان استفاده پاسخگویان از منابع آگاهی زیست‌محیطی می‌پردازد. گزینه‌های پاسخ این متغیر شامل موارد «اصلاً»، «به ندرت»، «تا حدودی»، «اغلب اوقات» و «همیشه» است که به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ را به خود اختصاص داده‌اند. در این طیف میزان بهره‌گیری هر یک از منابع اطلاعاتی از قبیل تلویزیون، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، گروه‌های حامی محیط زیست، خانواده و دوستان، رادیو، روزنامه و کتاب برای کسب آگاهی محیط زیستی مورد سنجش قرار گرفت.

مسئولیت‌پذیری اجتماعی: مجموعه‌ای از رفتارهایی است که علاوه بر تأمین منافع فرد به بهبود وضعیت رفاهی جامعه می‌انجامد (میرفردی، ۱۳۹۵: ۱۰۷). این مقیاس برگرفته از کار میرفردی (۱۳۹۵) است و با مقیاس ترتیبی و طیف پنج سنج‌های لیکرت سنجیده شد. گزینه‌های پاسخ این متغیر شامل موارد «خیلی کم»، «نسبتاً کم»، «متوسط»، «نسبتاً زیاد» و «خیلی زیاد» است که به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ را به خود اختصاص داده‌اند. گویه‌های این مقیاس عبارتند از:

- ✓ در صورت مشاهده دخالت فردی در حریم خصوصی دیگران تا چه اندازه انتقاد خود را نسبت به آن ابراز می‌کنید؟
- ✓ تا چه اندازه استانداردها و موازین زندگی شهری (پرداخت مالیات و عوارض شهری، پرداخت آب‌ونمان آب، برق، گاز...) را رعایت می‌کنید؟
- ✓ تا چه اندازه در رفتارهای اجتماعی خود، حقوق دیگران را محترم شمرده و به اصول اخلاقی و مذهبی یکدیگر احترام می‌گذارید؟
- ✓ تا چه اندازه به‌عنوان یک شهروند، خود را مسئول می‌دانید که در قبال رفتار مسئولین جامعه، آگاهانه و بر اساس روحیه نظارت همگانی رفتار کنید؟

- ✓ تا چه اندازه نسبت به استفاده به‌جا و درست از امکانات شهر (استفاده از پارک‌ها، اماکن عمومی و...) احساس مسئولیت می‌کنید؟
- ✓ تا چه اندازه برای مشارکت در حل مشکلات جامعه احساس مسئولیت می‌کنید؟
- برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های دومتغیری (پیرسون، تی نمونه‌های مستقل و آنوا) و چندمتغیری (رگرسیون چندگانه) استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

داده‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه در جدول ۵ آمده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود دانشجویان دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی بیشترین سهم (۴۰/۵ درصد) از دانشجویان مورد مطالعه را به خود اختصاص داده‌اند. دانشجویان دانشکده علوم انسانی (۲۶/۳ درصد)، دانشکده الهیات و معارف اسلامی (۱۳/۳ درصد)، دانشکده حقوق و علوم سیاسی (۱۳ درصد) و دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی (۴/۵ درصد) در رتبه بعدی قرار داشتند. همچنین، ۷۰/۳ درصد از دانشجویان در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل بوده و بیش‌تر آنان زن (۵۱ درصد) و مجرد (۸۳ درصد) بودند. از لحاظ طبقه اجتماعی، بیش از ۵۶ درصد از دانشجویان خود را متعلق به طبقه متوسط دانسته‌اند و از نظر رشته تحصیلی حدود ۴۰ درصد از دانشجویان در دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی مشغول به تحصیل بوده‌اند.

جدول ۵. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه (به درصد)

Table 5. demographic characteristics of the studied sample according (in percent)

متغیر	رده	درصد	متغیر	رده	درصد
دانشکده	دانشکده علوم انسانی	۲۶/۵	پایین		۳
محل	دانشکده الهیات و معارف اسلامی	۱۳/۱	متوسط رو به پایین		۱۰
تحصیل	دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی	۴۰/۶	متوسط	طبقه	۵۶/۶
	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	۱۳	متوسط رو بالا	اجتماعی	۲۵/۶
	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	۶/۵	بالا		۴/۳
کل		۱۰۰	بدون پاسخ		۰/۵

۱۰۰	کل				
۸۳	مجرد	وضعیت	۷۰/۳	کارشناسی	مقطع
۱۶/۸	متاهل	تاهل	۲۱/۵	کارشناسی ارشد	تحصیلی
۰/۲	بدون پاسخ		۸/۲	دکتری	
۱۰۰	کل		۱۰۰	کل	
			۵۱	زن	جنسیت
			۴۹	مرد	
			۱۰۰	کل	

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس اطلاعات مندرج در جدول ۶، میانگین نگرش محیط زیستی کل (۳۶/۰۸) با انحراف معیار ۷/۵۶، میانگین نگرش محیط زیستی مردان (۳۶/۸۶) با انحراف معیار ۷/۲۳ و میانگین نگرش محیط زیستی زنان (۳۶/۲۲) با انحراف معیار ۷/۹۲ است. نگرش زیست محیطی زنان در اندازه محسوسی قوی‌تر از مردان بود.

جدول ۶. یافته‌های توصیفی نگرش محیط زیستی

Table 6. Descriptive findings of the environmental attitude

متغیر	کم‌ترین	بیش‌ترین	میانگین	انحراف معیار
نگرش محیط زیستی کل	۱۱	۵۰	۳۶/۰۸	۷/۵۶
نگرش محیط زیستی مردان	۱۱	۴۹	۳۵/۸۶	۷/۲۳
نگرش محیط زیستی زنان	۱۱	۵۰	۳۶/۲۲	۷/۹۲

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس اطلاعات جدول ۷، میانگین میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی کل دانشجویان (۱۹/۳۷) با انحراف معیار ۴/۷۷، میانگین میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی مردان (۱۸/۸۰) با انحراف معیار ۴/۷۹ و میانگین میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی زنان

(۱۹/۷۲) با انحراف معیار ۴/۷۱ است. استفاده زنان از منابع آگاهی زیست‌محیطی در اندازه محسوسی بیش از مردان بود.

جدول ۷. یافته‌های توصیفی میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی

Table 7. Descriptive findings of the use of environmental awareness resources

متغیر	کم‌ترین	بیش‌ترین	میانگین	انحراف معیار
میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی کل	۷	۳۵	۱۹/۳۷	۴/۷۷
میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی مردان	۷	۳۵	۱۸/۸۰	۴/۷۹
میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی زنان	۷	۳۳	۱۹/۷۲	۴/۷۱

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس اطلاعات مندرج در جدول ۸، میانگین مسئولیت‌پذیری کل دانشجویان (۲۱/۳۳) با انحراف معیار ۵/۴۶، میانگین مسئولیت‌پذیری اجتماعی مردان (۲۱/۲۷) با انحراف معیار ۵/۳۲ و میانگین مسئولیت‌پذیری اجتماعی زنان (۲۱/۳۸) با انحراف معیار ۵/۵۹ است. مسئولیت‌پذیری اجتماعی مردان و زنان تفاوت قابل توجهی با یکدیگر نداشتند، اگر چه میانگین این متغیر برای زنان کمی بیش از مردان بود.

جدول ۸. یافته‌های توصیفی مسئولیت‌پذیری

Table 8. Descriptive findings of responsibility

متغیر	کم‌ترین	بیش‌ترین	میانگین	انحراف معیار
مسئولیت‌پذیری اجتماعی کل	۶	۳۰	۲۱/۳۳	۵/۴۶
مسئولیت‌پذیری اجتماعی مردان	۶	۳۰	۲۱/۲۷	۵/۳۲
مسئولیت‌پذیری اجتماعی زنان	۶	۳۰	۲۱/۳۸	۵/۵۹

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج مندرج در جدول ۹، بین میانگین نگرش زیست‌محیطی زنان و مردان تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین این اطلاعات بیانگر تفاوت معنادار نگرش زیست‌محیطی

دانشجویان مرد متأهل و مجرد و عدم تفاوت معنادار نگرش زیست محیطی دانشجویان زن متأهل و مجرد است. به علاوه، دانشجویان مرد مجرد از نگرش زیست محیطی قوی تری برخوردار بودند.

جدول ۹. آزمون تفاوت معناداری نگرش محیط زیستی کل دانشجویان بر حسب جنسیت و وضعیت تأهل

Table 9. The test of significant difference in the environmental attitude of all students according to gender and marital status (with independent samples t-test)

Sig	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد	رده	سطح تحلیل	متغیر مستقل
۰/۵۸	۰/۵۵	۷/۸۸	۳۶/۲۸	۲۰۴	زن	کل پاسخگویان	جنسیت
		۷/۲۳	۳۵/۸۶	۱۹۶	مرد		
۰/۰۹	۱/۴۳	۷/۲۰	۳۶/۳۴	۳۲۹	مجرد	کل پاسخگویان	وضعیت تأهل
		۸/۹۷	۳۴/۶۷	۶۸	متأهل		
۰/۰۲	۲/۲۵	۶/۳۴	۳۶/۳۱	۱۷۰	مجرد	مردان	
		۱۱/۲	۳۲/۹۲	۲۶	متأهل		
۰/۶۴	۰/۴۷	۸/۰۵	۳۶/۳۶	۱۵۹	مجرد	زنان	
		۷/۱۹	۳۵/۷۶	۴۲	متأهل		

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج در جدول ۱۰، بین نگرش محیط زیستی کل دانشجویان و دانشجویان زن با توجه به مقطع تحصیلی، در سطح ۹۹ درصد تفاوت معناداری وجود دارد. برای کل دانشجویان، بالاترین نمره نگرش محیط زیستی (۳۷/۶۵) مربوط به دانشجویان کارشناسی ارشد بود. برای دانشجویان زن بالاترین نمره (۳۷/۸۸) مربوط به دانشجویان کارشناسی ارشد بود. بین نگرش زیست محیطی با توجه به رشته تحصیلی و طبقه اجتماعی کل دانشجویان، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و طبقه اجتماعی دانشجویان مرد، رشته تحصیلی و طبقه اجتماعی دانشجویان زن تفاوت معناداری وجود نداشت.

جهت ارزیابی تفاوت بین زیرگروه‌های هر متغیر (مقطع تحصیلی و طبقه اجتماعی) یا نگرش محیط زیستی از آزمون LSD استفاده شد. نتایج نشان داد بین نگرش زیست محیطی دانشجویان

مقطع تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد؛ همچنین بین نگرش زیست‌محیطی دانشجویان مقاطع ارشد و دکتری نیز تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. نگرش محیط زیستی طبقه اجتماعی متوسط رو به پایین تفاوت معناداری با طبقه اجتماعی متوسط رو به بالا در سطح ۹۵ درصد دارد. همچنین تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد بین طبقه اجتماعی متوسط با طبقه متوسط رو به بالا وجود داد.

جدول ۱۰. بررسی تفاوت میانگین نگرش محیط زیستی کل دانشجویان بر اساس مقطع، رشته تحصیلی و طبقه اجتماعی

Table 10. Investigating the mean difference of environmental attitude of all students based on the level of education, field of study and social class

سطح معناداری	F	انحراف معیار	خطای استاندارد	میانگین	فراوانی	سطح تحلیل	متغیر مستقل
۰/۰۱	۴/۰۸	۰/۳۷۸	۷/۵۶	۳۶/۰۸	۴۰۰	کل پاسنگویان	مقطع تحصیلی
۰/۳۲	۱/۱۵	۰/۶۱۸	۷/۲۳	۳۵/۸۶	۱۹۶	مردان	
۰/۰۰۷	۵/۱۶	۰/۵۵۴	۷/۸۷	۳۶/۲۸	۲۰۴	زنان	
۰/۸۶	۰/۰۳۰	۰/۳۷۸	۷/۵۶	۳۶/۰۸	۳۹۸	کل پاسنگویان	رشته تحصیلی
۰/۸۷	۰/۰۲۵	۰/۵۱۶	۷/۲۳	۳۵/۸۶	۱۹۶	مردان	
۰/۹۲	۰/۰۰۸	۰/۵۵۴	۷/۸۷	۳۶/۲۸	۲۰۲	زنان	
۰/۱۴	۱/۷۰	۰/۳۸۰	۷/۵۴	۳۶/۰۸	۳۹۸	کل پاسنگویان	طبقه اجتماعی
۰/۱۳	۱/۷۸	۰/۵۱۶	۷/۲۳	۳۵/۸۶	۱۹۶	مردان	
۰/۸۸	۰/۲۹	۰/۵۵۵	۷/۸۶	۳۶/۳۰	۲۰۲	زنان	

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به مقدار ضریب همبستگی ۰/۶۸ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان گفت بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و نگرش محیط زیستی آنان رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. رابطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نگرش محیط زیستی، برای دانشجویان زن و مرد نیز معنادار است. هرچه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان افزایش یابد، به همان نسبت میزان نگرش زیست‌محیطی دانشجویان تقویت می‌شود.

بین نگرش محیط زیستی کل دانشجویان، دانشجویان زن و دانشجویان مرد با میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی ارتباط معناداری مشاهده نشد.

جدول ۱۱. بررسی رابطه مسئولیت پذیری اجتماعی، میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی و نگرش محیط زیستی

Table 11. Investigating the relationship between social responsibility, the amount of use of environmental awareness resources and environmental attitude

سطح متغیر مستقل	سطح تحلیل	تعداد پاسخگویان	ضریب پیرسون	سطح معناداری
مسئولیت پذیری اجتماعی	کل پاسخگویان	۴۰۰	۰/۶۸۸	۰/۰۰۰
	مردان	۲۰۴	۰/۶۶۲	۰/۰۰۰
	زنان	۱۹۶	۰/۷۱۱	۰/۰۰۰
میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی	کل پاسخگویان	۴۰۰	۰/۰۷	۰/۱۲
	مردان	۲۰۴	۰/۰۴	۰/۵۳
	زنان	۱۹۶	۰/۱۰	۰/۱۴

منبع: یافته‌های پژوهش ($P < 0.01$)

با توجه به پیش فرض‌های تحلیل رگرسیونی (نسبی بودن متغیرها، وجود رابطه خطی بین آنها و داشتن توزیع نرمال)، متغیرهای با مقیاس نسبی از این ویژگی‌ها برخوردار بودند و تنها متغیر میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی برای کل پاسخگویان رابطه خطی با متغیر وابسته نداشت. جهت وارد کردن متغیرهای اسمی به مدل پژوهش، ابتدا آن‌ها به صورت تصنعی^۱ درآمدند. آزمون رگرسیون برای کل دانشجویان نشان داد دو متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مجرد بودن، در معادله رگرسیونی به عنوان مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده متغیر وابسته (نگرش محیط زیستی) باقی ماندند. نتایج نشان داد که در نخستین مرحله، متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشترین همبستگی تفکیکی را با نگرش محیط زیستی داشته و به تنهایی قادر به تبیین ۰/۴۷ از تغییرات نگرش محیط زیستی افراد مورد مطالعه است. در مرحله بعد، متغیر، وضعیت تأهل

^۱. Dummy

(مجرد بودن) مهم‌ترین متغیر اثرگذار در نگرش محیط زیستی به‌شمار می‌آید. مقدار بتا برای وضعیت تأهل ۰/۰۷ و مقدار ضریب تبیین متغیر وابسته توسط کل متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی، ۰/۴۸ است. این معادله اهمیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی را برای فرهنگ محیط زیستی به‌ویژه نگرش محیط زیستی نشان می‌دهد.

جدول ۱۲. نتایج تحلیل رگرسیون متغیرهای تأثیرگذار بر روی نگرش محیط زیستی کل پاسخگویان

Table 12. The results of regression analysis of influencing variables on the environmental attitude of all respondents

Beta	B	T	sig	R2	R	متغیر	مرحله
-	۱۴/۴۶	۱۱/۴۱	۰/۰۰۰	-	-	مقدار ثابت	
۰/۶۹	۰/۹۵	۱۸/۹۱	۰/۰۰۰	۰/۴۷	۰/۶۸	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۱
۰/۰۷	۱/۴۶	۲/۰۰۹	۰/۰۰۴	۰/۴۸	۰/۶۹	وضعیت تأهل (مجرد بودن)	۲

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون رگرسیون نشان داد، چهار متغیر در معادله رگرسیونی به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده متغیر وابسته نگرش محیط زیستی دانشجویان مرد باقی ماندند. نتایج نشان داد در نخستین مرحله، متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشترین همبستگی تفکیکی را با نگرش محیط زیستی دانشجویان مرد داشته و به‌تنهایی قادر به تبیین ۰/۴۳ از تغییرات نگرش محیط زیستی دانشجویان مرد است. در مرحله بعد، متغیر، وضعیت تأهل (مجرد بودن) مهم‌ترین متغیر اثرگذار در نگرش محیط زیستی دانشجویان مرد به‌شمار می‌آید. مقدار بتا در این رابطه ۰/۱۴- است و مقدار ضریب تبیین تجمیعی، ۰/۴۵ است. در سومین مرحله، متغیر مقطع تحصیلی (کارشناسی) وارد معادله شد. با وارد شدن این متغیر در معادله رگرسیونی، مقدار ضریب تبیین تجمیعی به ۰/۴۶ افزایش یافت. در مرحله چهارم متغیر میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی وارد معادله رگرسیونی شد. با وارد شدن این متغیر در معادله رگرسیونی مقدار ضریب تبیین کل به ۰/۴۷ افزایش یافت. مقدار بتا برای متغیر مستقل میزان استفاده از منابع آگاهی زیست محیطی، ۰/۱۱- است که نشانگر میزان اثرگذاری ضعیفی است.

جدول ۱۳. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره متغیرهای تأثیرگذار بر روی نگرش محیط زیستی مردان

Table 13. The results of multivariate regression analysis of influencing variables on men's environmental attitude

مرحله	متغیر	R	R2	Sig	T	B	Beta
	مقدار ثابت	-	-	۰/۰۰۰	۸/۱۳	۱۸/۵۰	-
۱	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۶۶	۰/۴۳	۰/۰۰۰	۱۲/۶۸	۰/۹۱	۰/۶۷
۲	وضعیت تأهل (مجرد بودن)	۰/۶۷	۰/۴۵	۰/۰۰۶	۲/۷۷	۳/۱۴	۰/۱۴
۳	مقطع تحصیلی (کارشناسی)	۰/۶۸	۰/۴۶	۰/۰۰۸	-۲/۶۹	-۲/۳۵	-۰/۱۴
۴	میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی	۰/۶۹	۰/۴۷	۰/۰۰۳	-۲/۰۸	-۰/۱۷	-۰/۱۱

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون رگرسیون نشان داد دو متغیر به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده متغیر وابسته نگرش محیط زیستی دانشجویان زن باقی ماندند. در نخستین مرحله، متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشترین همبستگی تفکیکی را با نگرش محیط زیستی زنان از خود نشان داد و به‌تنهایی قادر به تبیین ۰/۵۰ از واریانس نگرش محیط زیستی دانشجویان زن است. در مرحله بعد، متغیر مقطع تحصیلی (دکتری) مهم‌ترین متغیر اثرگذار در نگرش محیط زیستی دانشجویان به‌شمار می‌آید. مقدار بتا برای متغیر مقطع تحصیلی دکتری ۰/۱۲- و مقدار ضریب تبیین متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل وارد شده به معادله رگرسیونی تا این مرحله، به ۰/۵۲ افزایش یافت. تفاوت ضرایب تبیین در معادله‌های رگرسیونی زنان و مردان نشانگر تفاوت اثرگذاری متغیرهای گوناگون بر نگرش زیست‌محیطی آنان است. اثر متغیر مسئولیت‌پذیری در بین زنان بیشتر از مردان بوده است.

جدول ۱۴. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره متغیرهای تأثیرگذار بر روی نگرش محیط زیستی زنان
Table 14. The results of multivariate regression analysis of influencing variables on women's environmental attitude

مرحله	متغیر	R	R2	Sig	T	B	Beta
	مقدار ثابت	-	-	۰/۰۰۰	۹/۸۵	۱۵/۴۲	-
۱	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۷۱	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۱۴/۰۵	۰/۹۸	۰/۷۰
۲	مقطع تحصیلی (دکتری)	۰/۷۲	۰/۵۲	۰/۰۱	-۲/۵۶	-۴/۰۵	-۰/۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه بر آن بود تا به تبیین تفاوت جنسیتی نگرش زیست محیطی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز بپردازد. در این پژوهش افزون بر تحلیل نگرش زیست محیطی همه دانشجویان جامعه مورد مطالعه، نگرش زیست محیطی دانشجویان زن و مرد نیز به گونه مقایسه‌ای مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش نشان داد بین نگرش محیط زیستی دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری وجود ندارد که این نتیجه با نتایج لوپز و همکاران^۱ (۲۰۲۰) و مغایرت دارد. بین نگرش زیست محیطی کل دانشجویان و دانشجویان زن با توجه به وضعیت تأهل آنان تفاوت معناداری مشاهده نشد. این یافته با نتیجه پژوهش عابدی سروسنایی و شهرکی^۲ (۱۴۰۰) همخوانی ندارد. بین نگرش زیست محیطی دانشجویان مرد با توجه به وضعیت تأهل آنها تفاوت معناداری وجود داشت و مردان مجرد از نگرش زیست محیطی قوی‌تری برخوردار بودند. نگرش زنان متأهل و مجرد تفاوت معناداری نداشتند. با توجه به این که مردان مجرد در مقایسه با مردان متأهل نگرش قوی‌تری داشتند، ولی بین زنان مجرد و متأهل تفاوت معناداری مشاهده نشد، می‌توان گفت موقعیت متأهلی مردان موجب کاهش نگرش‌های محیط زیستی آنها می‌شود. نتایج پژوهش نشان داد بین نگرش زیست محیطی کل دانشجویان و همچنین دانشجویان زن، با توجه مقطع تحصیلی آنان تفاوت معناداری وجود داشت و دانشجویان کارشناسی ارشد از نمره نگرش زیست محیطی بالاتری برخوردار بودند. این یافته با نتایج پژوهش بشیری اسکویی

¹. Lopez & et al

². Sarvestani & Shahraki

و همکاران^۱ (۱۳۹۲) همخوانی دارد. نگرش محیط زیستی با توجه به متغیرهای طبقه اجتماعی (برای کل دانشجویان، دانشجویان زن و دانشجویان مرد)، و همچنین با توجه به مقطع تحصیلی (برای دانشجویان مرد) تفاوت معناداری نداشت.

اگرچه بیشتر دانشجویان مورد پژوهش از نگرش محیط زیستی قوی برخوردار بودند، اما با توجه نبود تفاوت معناداری نگرش محیط زیستی دانشجویان زن و مرد، می توان استدلال کرد که نگرش زیست محیطی دانشجویان تنها متأثر از جنسیتشان نیست و عوامل و زمینه‌های دیگری تأثیرگذارتر از ویژگی‌های جنسیتی؛ نگرش محیط زیستی دانشجویان را شکل می‌دهند. این یافته با نظریه‌هایی که بر تفاوت جنسیتی نسبت به نوع نگرش و رفتار محیط زیستی تأکید داشتند، مغایرت دارد. نظریه اکوفمینیسم تفاوت‌های فکری و نگرشی زنان و مردان در حوزه محیط زیست را مهم می‌داند، موضوعات محیط زیستی را با رویکرد جنسیتی مورد مطالعه قرار می‌دهد و اعتقاد دارد که زنان مراحل جامعه‌پذیری متفاوتی را نسبت به مردان طی می‌کنند، به گونه‌ای که این تفاوت منجر به شکل‌گیری باور و نگرش محیط زیستی متمایز آن‌ها می‌شود. همچنین، نظریه یادگیری اجتماعی با تأکید بر تفاوت‌های جنسیتی در آموزش، نقش متفاوت زنان و مردان در ایجاد نگرش‌های محیط زیستی را برجسته می‌سازد. با این وجود، از آنجا که این نظریه در بیشتر پژوهش‌ها درباره زنان خانه‌دار و متأهل به کار گرفته شده و افراد مجرد و دانشجویان را مورد توجه قرار نداده است، ممکن است برای دانشجویان زن که مجرد هستند و در فرایند تحصیل از تجربه‌های اجتماعی مشترکی با مردان برخوردارند، قابلیت کاربرد تحلیلی نداشته باشد. لذا به‌علت تفاوت جامعه مورد مطالعه این پژوهش با جامعه مورد مطالعه پژوهش‌های انجام شده با رویکرد اکوفمینیسم، ادعای تحلیلی نظریه یاد شده در پژوهش حاضر تأیید نشد. شرایط نسلی و تجربه‌های زیسته دانشجویان دختر، سبک متمایزی از نگرش زیست محیطی را نسبت به زنان متأهل و خانه‌دار برای آن‌ها شکل می‌دهد. به بیان دیگر، تجربه زیسته زنان جوان دانشجو و جامعه‌پذیری آنان در دوران تحصیل که با تجربه مردان جوان دانشجو نزدیک است، نگرش زیست

^۱. Bashirioskoyi et al

محیطی همگون با دانشجویان مرد برای آن‌ها ایجاد می‌کند؛ درحالی‌که نوع ارزیابی و رویارویی زنان خانه‌دار و متأهل با محیط زیست؛ متفاوت از مردان است.

می‌توان اذعان کرد که تمایزات جنسیتی سنتی در تجربه و ادراک موضوعات رنگ باخته است و نوعی همگونی بین جنسیتی در نگاه به محیط زیست، مخاطرات آن و نگرش‌هایی درباره این مخاطرات شکل گرفته است. از این یافته می‌توان دو نوع برداشت خوش‌بینانه و بدبینانه ارائه داد. در نگاه بدبینانه، مخاطرات محیط زیستی به‌گونه‌ای افزایش می‌یابد که افراد جامعه سوای جنسیت‌شان به آنها توجه می‌کنند. در نقطه مقابل، در نگاه خوش‌بینانه، واقعیت موجود نشان می‌دهد که به تدریج، جامعه در حساسیت نسبت به مخاطرات محیط زیستی به یک همگونی و همگرایی جنسیتی می‌رسد که این همگرایی در گروه‌های تحصیل‌کرده و دانشگاهی بیشتر است. آموزش نوین به‌ویژه آموزش عالی موجب تمایززدایی جنسیتی در نگرش و رفتار محیط زیستی در جامعه شده است و افراد تحصیل‌کرده دانشگاهی برخلاف افراد با تحصیلات پایین، به‌گونه‌ای همانندی در برداشت از محیط زیست و مخاطرات تخریب محیط زیست دست یافته‌اند. در چنین وضعیتی، تفاوت‌های جنسیتی، بین این دسته از شهروندان جامعه نمودی ندارد.

یکی از دیگر نتایج پژوهش، وجود رابطه مثبت و معنادار بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی کل دانشجویان و دانشجویان زن و مرد با نگرش محیط زیستی است که با نتیجه پژوهش سجاسی‌قیداری و عرب‌تیموری (۱۳۹۷) و نظریه دانلاپ و جونز (۲۰۰۲) هم‌راستا است. دانلاپ و جونز در بحث تغییر پارادایم‌های محیط‌زیستی به نقش نگرانی و حساسیت نسبت به محیط زیست در مسئولیت‌پذیری محیط زیستی تأکید می‌کند. وی باورمندی به ارزش‌های زیست‌محور را در شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری محیط زیستی مهم می‌داند. افزایش حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی در تمام ابعاد آن از جمله حوزه محیط زیست در بین شهروندان جامعه، منجر به افزایش باور و نگرش‌های مثبت در جهت حفظ محیط زیست می‌شود. در واقع، زمانی که دانشجویان در قبال منافع عمومی جامعه و به‌ویژه محیط زیست، احساس مسئولیت کنند، دغدغه و نگرانی بیش‌تری نسبت به حفظ محیط زیست خواهند داشت و این دغدغه منجر به شکل‌گیری نگرش مثبت در جهت حفاظت از محیط زیست خواهد شد. یکی از تفاوت‌های بین نگرش محیط زیستی زنان و مردان دانشجو، اثر تبیینی بیشتر متغیر مسئولیت‌پذیری زیست محیطی در بین زنان

نسبت به مردان است. با وجودی که تنها دو متغیر مستقل به مدل رگرسیونی نگرش زیست محیطی زنان وارد شد، قدرت تبیینی متغیر مسئولیت‌پذیری در مدل زنان بیش از مدل مردان بود. افزون‌بر این مدل رگرسیونی مردان دارای چهار متغیر مستقل بود که نشانگر زمینه‌های اثرگذار بر تعهد زنان به محیط زیست و دغدغه آن‌ها به سرنوشت آن است.

همچنین نتایج این پژوهش نشان داد میزان استفاده از منابع آگاهی زیست محیطی با نگرش زیست محیطی دانشجویان همبستگی معناداری ندارد. نصرتی و همکاران (۱۳۹۸) به نتایجی مغایر با نتایج این پژوهش دست یافته بودند. لذا، به نظر می‌رسد میزان استفاده از منابع آگاهی محیط زیستی، از جمله رادیو، تلویزیون، کتاب و ... نقشی در شکل‌گیری نگرش محیط زیستی دانشجویان ندارند. این یافته می‌تواند ناشی از همگونی نسل جوان و دانشجو در بهره‌مندی از رسانه‌های نوین ارتباطی و یا کاستی در پردازش به محیط زیست توسط رسانه‌های موجود باشد. همچنین به نظر می‌رسد متناسب با مشکلات و مخاطرات محیط زیستی، آموزش کارآمدی در این عرصه ارائه نشده است و لازم است در منابع آگاهی بخشی به دانشجویان تغییراتی صورت پذیرد تا مشکلات محیط زیستی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین معضلات جامعه در بین تمام اقشار به‌ویژه دانشجویان و آینده‌سازان این مرز و بوم شناخته شود.

به‌طور کلی نتیجه این پژوهش بیانگر آن است که آموزش و آموزه‌های مدرن افراد جامعه را در قبال مخاطرات محیط زیستی به همانندی و همگرایی نزدیک می‌کند، به‌گونه‌ای که تفاوت معناداری بین نگرش‌های محیط زیستی دانشجویان زن و مرد مشاهده نشد. مخاطرات محیط زیستی، زیست انسان‌ها را تهدید می‌کند. آگاهی برآمده از آموزش، موجب شکل‌گیری دغدغه‌های عمومی و نگرش مسئولانه در قبال محیط زیست می‌شود. در چنین وضعیتی که زنان و مردان از آموزش‌های مشترک استفاده می‌کنند و به‌گونه همسان در معرض آموزه‌های نوین‌اند، تفاوت‌های جنسیتی و جمعیت‌شناختی در نگاه به محیط زیست تا اندازه زیادی کاهش می‌یابد و همگرایی در دغدغه‌های محیط‌زیستی تقویت می‌شود.

در این راستا، پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های آموزشی و فرهنگی (توسط نهادهای آموزشی و رسانه‌ها) موضوع مخاطره‌های محیط زیستی و پیامدهای آن برای نسل کنونی و نسل‌های آینده

بیش‌تر مورد توجه قرار گیرد تا آگاهی و حساسیت افراد جامعه نسبت به محیط زیست افزایش یابد و ضرورت حفظ آن مورد توجه همگان قرار گیرد. گنجاندن درس ویژه درباره محیط زیست برای همه رشته‌های دانشگاهی می‌تواند گامی سازنده برای تقویت نگرش محیط زیستی باشد. با توجه به نقش سازنده زنان در امر تربیتی فرزندان، توانمندسازی زنان در زمینه دانش و آگاهی زیست‌محیطی ضرورت دارد.

با توجه به نتایج مطالعه که نشان داد مسئولیت‌پذیری اجتماعی نقش برجسته‌ای بر نگرش محیط زیستی زنان و مردان دانشجو دارد و حتی این نقش در بین زنان بیش از مردان است، پیشنهاد می‌شود نسبت به تقویت مسئولیت‌پذیری و رفتار مسئولانه در جامعه به‌ویژه در مردان اقدام گردد. در این بین، برنامه‌های تشویقی، تنبیهی و ترویج افکار عمومی می‌تواند کارساز باشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- احمدی، اصغر، مشکین، قاسم و صابر دمیرچی، حسین. (۱۳۹۶). بررسی رابطه جنسیت با شهروندی زیست‌محیطی (مطالعه موردی مناطق ۳، ۱۱ و ۱۹ تهران). پژوهشنامه زنان، ۸(۳)، ۱-۱۸.
- اکبری، حسین. (۱۳۹۱). نقش زنان در توسعه پایدار محیط‌زیست. زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۴)، ۲۷-۵۶.
- بشیری اسکویی، فریبا، شبیری، محمد و انصاری راد، پرویز. (۱۳۹۲). نقش میزان تحصیلات در نگرش به مسائل زیست محیطی معلمان ابتدایی شهر تهران. اولین همایش ملی و تخصصی پژوهش‌های محیط‌زیست ایران، همدان، <https://civilica.com/doc>
- پازوکی نژاد، زهرا و صالحی، صادق. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش و عملکرد زیست-محیطی دانشجویان. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۵(۳)، ۷۱-۸۸.
- پناهی، علی احمد و جان‌بزرگی، مسعود. (۱۳۹۶). روان‌شناسی زن و مرد. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جلالی، مرضیه، شمسی، محسن، روزبھائی، نسرین و کبیر، کورش. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش بر اساس تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده بر ارتقاء رفتارهای پیشگیری‌کننده از عفونت ادراری در زنان باردار. مجله دانشگاه علوم پزشکی پارس (چهرم)، ۱۲(۳)، ۴۹-۵۷.
- حاجی‌زاده‌میمندی، مسعود، سیارخلج، حامد و شکوهی‌فر، کاوه. (۱۳۹۳). بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: شهر یزد). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۳(۱)، ۸۳-۱۰۷.
- درویش، محمد. (۱۳۹۸). وضعیت آب، خاک، هوا و تنوع زیستی فاجعه محیط زیستی در ایران به زبان ساده، پایگاه خبری تحلیلی فرارو: <https://fararu.com/fa/news>

درویش نوری، سیمین، کریمی، مرضیه و مربی هروی، هلن. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی و طبقه اجتماعی در رفتار مسئولانه زیست محیطی. مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار، ۱(۲)، ۵-۱.

دومینیک، جوزف و ویمر، راجر. (۱۳۹۲). تحقیق در رسانه‌های جمعی. ترجمه کاووس سیدامامی، تهران: سروش.

رضادوست، کریم، نواح، عبدالرضا، بوداقتی، علی، و علیدادی، ندا. (۱۴۰۲). تعیین‌کننده‌های اجتماعی رفتار مسئولانه زیست محیطی با تأکید بر مدل KAP (مورد مطالعه: شهروندان شهر شوش). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۱۳(۴۶)، ۳۰-۱.

سجاسی قیداری، حمدالله و عرب تیموری، یاسر. (۱۳۹۷). سنجش و تحلیل مسئولیت‌پذیری اجتماعی روستاییان به حفظ محیط زیست. مسائل اجتماعی ایران، ۹(۱)، ۹۹-۷۹.

سرمدی، محمدرضا و معصومی فرد، مرجان. (۱۳۹۴). مطالعه نقش آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاهش چالش‌های زیست محیطی (با تأکید بر محیط زیست شهری). آموزش محیط زیست و توسعه پایدار ۱(۲)، ۵۰-۳۷.

سورین، ورنر جوزف و تانکارد، جیمز. (۱۳۹۳). نظریه‌های ارتباطات. ترجمه علی‌رضا دهقان، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.

شلمزاری، نسیم و سعادت، نیره. (۱۳۸۸). «نقش محوری زنان، ابزاری برای حفاظت از محیط زیست در جهت نیل به اهداف توسعه پایدار». همایش ملی انسان، محیط زیست و توسعه پایدار، باشگاه پژوهشگران دانشگاه آزاد اسلامی، همدان.

شیرزاد اجیرلو، جهان و شیرزاد اجیرلو، شیرین. (۱۳۹۱). آلودگی و خطرات ناشی از آن. دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست، دانشگاه تهران.

صادقی، صادق و لطفی، بهنام. (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت‌های جنسیتی نگرش‌های زیست محیطی در ایران (بر طبق داده‌های موج پنجم پیمایش ارزش‌های جهانی). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۳(۱)، ۱۳۷-۱۰۹.

صالحی، صادق، سلیمانی، کریم و پازوکی نژاد، زهرا. (۱۳۹۴). بررسی نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان نسبت به محیط زیست، مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران. پژوهش‌های محیط زیست، ۱۶(۱)، ۵۷۶-۵۶۲.

صالحی، صادق، کبیری، افشار و کریم زاده، سارا. (۱۳۹۵). بررسی نقش جنسیت در جهت گیری‌های زیست محیطی (مورد مطالعه: شهر ارومیه). علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۸(۱)، ۱۶۱-۱۴۹.

سندوقی، عطیه و راحلی، حسین. (۱۳۹۵). توسعه مدل رفتار برنامه ریزی شده برای تبیین قصد تولید محصولات ارگانیک بین گلخانه داران خیار شهرستان اصفهان با متغیر هنجار اخلاقی. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۷(۴)، ۹۷۴-۹۶۱.

ضیاءپور، آرش، کیانی پور، ندا و نیکبخت، محمدرضا. (۱۳۹۱). تحلیل جامعه شناختی محیط زیست و رفتار افراد نسبت به آن در مناطق روستایی و شهری شهرستان کرمانشاه. آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۱(۲)، ۶۷-۵۵.

طالبی، ابوتراب و خوشبین، یوسف. (۱۳۹۰). مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن. علوم اجتماعی، ۱۹(۵۹)، ۲۴۹-۲۱۶.

طاهرپور، محمد، جاویدی جعفرآبادی، طاهره، باقری، خسرو و تقی زاده، حسن. (۱۳۹۵). مبانی، اصول و روش‌های تربیت شهروند زیست محیطی از دیدگاه اسلام. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۴(۳۰)، ۸۷-۵۵.

عابدی سروستانی، احمد و شهرکی، محمدرضا. (۱۴۰۰). تحلیل نگرش کارکنان یگان حفاظت از جنگل‌ها نسبت به پارادایم جدید زیست محیطی: مطالعه موردی استان گلستان. جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۳۳(۱)، ۱۸-۱.

عنایت، حلیمه و فتح زاده، حیدر. (۱۳۸۸). رویکردی نظری به مفهوم اکوفمینیسم. مطالعات جامعه‌شناسی، ۲(۵)، ۶۳-۴۵.

غلامی، علی‌اصغر، عباسی اسفنجر، علی‌اصغر و حیدرآبادی، ابوالقاسم. (۱۴۰۰). رفتارهای زیست‌محیطی زنان و اثر دینداری بر آن در شهر ساری. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۹(۳)، ۳۸-۷.

گرت، استفانی (۱۳۷۹). *جامعه‌شناسی جنسیت*. ترجمه کتابیون بقایی، تهران، نشر دیگر.

مختاری ملک‌آبادی، رضا، عبداللهی، عظیمه‌السادات و صادقی، حمیدرضا. (۱۳۹۱). تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان، سال ۱۳۹۱). *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۸(۵)، ۲۰-۱.

مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۵). *از جنش تا نظریه (تاریخ دو قرن فمینیسم)*. تهران، انتشارت شیرازه. مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. (۱۴۰۲). *آمار آموزش عالی*. تهران: تارنمای موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. در: <https://irphe.ac.ir/content/1534>

میرفردی، اصغر. (۱۳۹۴). چالش‌ها و فرصت‌های تولید علم و نظریه‌پردازی در حوزه علمی جامعه‌شناسی در ایران. *سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۳(۹)، ۲۰-۱.

میرفردی، اصغر. (۱۳۹۷). نگرش زیست محیطی و ارتباط آن با میزان دینداری در نورآباد ممسنی. *آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۷(۲)، ۹۱-۱۰۲.

میرفردی، اصغر، سلامتیان، درنا، طبیعی، منصور و احمدی، علی‌یار. (۱۴۰۱). تبیین جامعه‌شناختی شهروندی محیط زیستی ساکنان شهر شیراز (با تأکید بر سرمایه فرهنگی). *جامعه‌شناسی ایران*، ۲۳(۲)، ۷۶-۵۰.

میرفردی، اصغر. (۱۳۹۵). بررسی رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی و احساس مسئولیت اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی (مورد مطالعه ساکنان نورآباد ممسنی). *آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، ۱۵(۱)، ۱۱۹-۱۰۵.

ندرلو، سمیه و شمس، علی. (۱۳۹۶). بررسی دانش و نگرش محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه زنجان. *علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، ۴(۱۹)، ۵۵۷-۵۴۵.

نصرتی‌نژاد، فرهاد، سراج‌زاده، حسین و دیهول، منصور. (۱۳۹۸). تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی (مطالعه موردی: شهروندان تهرانی). *توسعه پایدار محیط جغرافیایی* ۱(۳)، ۳۳-۵۲.

Abedi Sarvestani, A. & Shahrak, M. R. (2021). Analysis of forest guard staff's attitudes towards the new environmental paradigm case study of Golestan province. *Geography and Environmental Planning*, 33(1), 1-18. (In Persian)

Ahmadi, A., Ghasemi, M. & Saber Demirchi, H. (2018). Investigating the relationship between gender and environmental citizenship (case study: 3rd, 11th and 19th districts of Tehran). *Women Studies*, 8(3), 1-18. (In Persian)

Ahmadvand, M. & Nooripoor, M. (2010). Agricultural students' environmental attitudes of Yasouj University: A gender analysis. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 6(3), 1-23. (In Persian)

Ajzen, I. (2004). *Constructing a TPB questionnaire: Conceptual and methodological considerations*. London press.

Akbari, H. (2013). The role of women in sustainable development of the environment. *Women in Development and Politics*, 10(4), 27-56. (In Persian)

Armitage, C. & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behavior: A meta-analytic review. *Social Psychology*, 40(3), 125-138.

Bala, R., Singh, S. & Sharma, K. K. (2023). Relationship between environmental knowledge, environmental sensitivity, environmental attitude and environmental behavioural intention: a segmented mediation approach. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 34(1), 119-136.

Baldwin, J. M. (1901). *The Story of the Mind*. D. Appleton.

Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. *Handbook of socialization theory and research*, 213, 262.

Bashiri Oskouei, F., Shabiri, M. & Ansarirad, P. (2014). The role of education level in the attitude towards environmental issues of elementary school teachers in Tehran. *The first national and specialized conference on*

- environmental research in Iran, Hamedan*. <https://civilica.com/doc>. (In Persian).
- Biel, A., Snyder, M., Tyler, R. & Van Vugt, M. (2000). *Cooperation in Modern Society*. London: Routledge.
- Dankelman, I. (2005). Women: Agent of changes for the environment. 2013/07/05: www.aaws07.org/english3/speech/5.2.IreneDankelman.pdf accessed on.
- Darvish, M. (2019). The state of water, soil, air and biological diversity of the environmental disaster in Iran in simple language, Fararu analytical news site, at: <https://fararu.com/fa/news>. (In Persian)
- Darvishnoori, S., Karimi, M., & Morabi heravi, H. (2019). Investigating the effect of individual characteristics and social class on environmentally responsible behavior. *Environmental management and sustainable development*, 1(2): 1-5. (In Persian)
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3–18.
- Dunlap, R. E. & Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues. In R.E. Dunlap, and W. Michelson (Eds.), *Handbook of environmental sociology*, PP. 482-524. Westport, CT: Greenwood Press
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56, 425-442.
- Enayat, H. & Fathzadeh, H. (2009). Theoretical approach to ecofeminism. *Sociology Studies*, 2(5), 45-63. (In Persian)
- Environmental Performance Index (2022). Country Scorecard of Iran EPI, retrived at: <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/country/irn> [2023, Dec. 27].
- Erickson, B. H. (2004). The Distribution of Gendered Social Capital in Canada, Pp.27-50 in *Creation and Returns of Social Capital*. Henk Flap and Beate Volker (eds.), NewYork: Routledge.
- Garrett, S. (1987/2004). *Gender*. London: Tavistock Publications. Translated by Ketayoun Baghai. Tehran, Dighar. (In Persian)

- Gholami, A. A., Abbasi Sfajir, A. A. & Heidarabadi, A. (2022). Environmental behaviors of women and the effect of religiosity on it in Sari. *Quartely Journal of Women Studies Sociological and Psychological*, 9(3), 7-38. (In Persian)
- Gökmen, A. (2021). The effect of gender on environmental attitude: A meta-analysis study. *Journal of Pedagogical Research*, 5(1), 366-379.
- Hajizadeh Meymandi, M., Sayarkhalaj, H. & Shokohifar, K. (2014). Cultural and environmental factors among residents in Yazd. *Journal of Studies of Socio-Cultural Development*, 3(13), 83-107. (In Persian)
- Hasanain, A., Raza, S. & Qureshi, S. (2020). The impact of personal and cultural factors on green buying intentions with mediating roles of environmental attitude and eco-labels as well as gender as a moderator. *South Asian Journal of Management*, 14(1), 871-879.
- Humm, M. (2021). *The Dictionary of Feminist Theory*. Edinburgh University Press.
- Jalali, M., Shamsi, M., Roozbaei, N. & Kabir, K. (2014). The effect of health education based on theory of planned behavior on behavioral promotion of urinary infection prevention in pregnant women. *Pars Journal of Medical Sciences*, 12(3), 49-57. (In Persian)
- Kaur, B., Gangwar, V. P. & Dash, G. (2022). Green marketing strategies, environmental attitude, and green buying intention: A multi-group analysis in an emerging economy context. *Sustainability*, 14(10), 6107.
- Kellstedt, P., Zahran, S. & Vedlitz, A. (2008). Personal efficacy, the information environment, and attitudes toward global warming and climate change in the United States». *Risk Analysis*, 28(1), 59-72.
- Lee, E., Park, N. & Hyoung Han, J. (2013). Gender difference in environmental attitude and behaviors in adoption of energy-efficient lighting at home. *Journal of Sustainable Development*, 6(9), 125-139.
- López, S., Carmen, R. & Luis, R. (2020). Interactions and relationships between personal factors in pro-environmental golf tourist behavior: A gender analysis. *Sustainability*, 12(1), 287-302.
- Madden, T., Scholder, E. & Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(1), 189-201.

- Merchant, C. (2020). Earthcare: Women and the environment. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 62(3), 17-27.
- Mies, M. & Shiva, V. (1993). *Ecofeminism*. London :zed press.
- Miller, S. (2004). *Social Action: A Teleological Account*. Cambridge University Press.
- Mirfadi, A. (2016). The study of relationship of socio-economic status and sense of social responsibility with environmental behavior (the case study: Noorabad Mamasani's residents). *Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 105-119. (In Persian)
- Mirfadi, A., Salamatian, D., Tabiee, M. & Ahmadi, Aliyar. (2022). The sociological explanation of the environmental citizenship of Shiraz city residents, (by Emphasis on the Cultural Capital). *Iranian Journal of Sociology*, 23(2), 50-76. (In Persian)
- Mirfardi, A. (2015). An analysis on challenges and opportunities of science production and theorizing in sociology in Iran. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 3(9), 1-20.
- Mirfardi, A. (2019). Environmental attitude and Its relation to religiousness in Noorabad Mamasani. *Environmental Education and Sustainable Development*, 7(2), 91-102.
- Mokhtarimolkabadi, R., Abdolahi, A. & Sadeghi, H. (2014). Analysis and recognition of urban environmental behaviors (case study: Isfahan city). *Research and Urban Planning*, 8(15), 1-20. (In Persian)
- Moshirzade, H. (2009). *From Movement to Social Theory (The History of Two Centuries of Feminism)*. Tehran, Shirazeh Publishing. (In Persian)
- Naderlou, S. & Shams, A. (2018). Investigating students' environmental attitude and knowledge in the University of Zanjan. *Journal of Environmenta; Science and Technology*, 4(19), 545-557. (In Persian)
- Nosratinejad, F., Serajzadeh, S. H. & Dayhol, M. (2020). Sociological explanations of environmental behavior (Case Study: Tehran citizens). *Sustainable Development of Gheographical Environment*, 1(3), 33-52. (In Persian)
- Panahi, A. & Janbozorgi, M. (2016). *Psychology of man and woman*. Tehran: Research Institute of Hawzah and University. (In Persian)

- Pazokinejad, Z. & Salehi, S. (2014). An analysis of social factors influencing Studentsâ environmental attitudes and performance. *Applied of Sociology*, 25(3), 71-88. (In Persian)
- Plumwood, V. (1992). Feminism and ecofeminism: Beyond the dualistic assumptions of women, men and nature. *The Ecologist*, 22(1), 8-13.
- Qian, C., Kangkang ,Y. & Gao, J. (2021). Understanding environmental attitude and willingness to pay with an objective measure of attitude strength. *Environment and Behavior*, 53(2), 543-561.
- Ramazanoglu, C. (1989). *Feminism and the Contradictions of Oppression*. London, Routledge.
- Rokeach, M. (1971). Long-range experimental modification of values, attitudes, and behavior. *American Psychologist*, 26(5), 453-459.
- Sadeghi, S. & Lotfi, B. (2014). Sociological analysis of gender differences in environmental attitudes in Iran (according to the data of the fifth wave of the Global Values Survey. *Economic and Development Sociology*, 3(1), 109-137. (In Persian)
- Salehi, S., Kabiri, A., & Karimzadeh. (2016). A study of gender and environmental attitude (Case study: Urmia). *Environmental Science and Technology*, 18(1), 149-161. (In Persian)
- Salehi, S., Soleimani, K. & Pazoukenejad, Z. (2016). An analysis of responsible environmental attitude and behavior of students (A case study: Students in mazandaran province universities). *Environmental Researches*, 6(1), 562-576. (In Persian)
- Sandoghi, A. & Raheli, H. (2016). Extending the model of planned behavior to predict the intention of producing organic products among Isfahan cucumber greenhouse owners by Moral norm variable. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 47(4), 961-974. (In Persian)
- Sarmadi, M. & Masoumifard, M. (2013). A Study on the role of ICT-based education in decreasing environmental challenges (with emphasis on urban environment). *Environmental Education and Sustainable Development*, 1(2), 37-50. (In Persian)
- Shalamzari, N. & Saadat, N. (2009). The central role of women, a tool to protect the environment in order to achieve the goals of sustainable development. National Conference on Man, Environment and Sustainable

Development, Researchers' Club of Islamic Azad University, Hamedan. (In Persian)

Shirzadajirloo, J. & Shirzadajirloo, S. (2013). Pollution and its risks. The second environmental planning and management conference, University of Tehran. (In Persian)

Steg, L. & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Environmental Psychology*, 29(3), 32-49.

Taherpoor, M., Javidijafarabadi, T., Bagheri, K. & Taghinejad, H. (2016). Basics, principles and methods of an environmental citizenship from the perspective of Islam. *Scientific Journal of Islamic Education*, 24(30), 55-87. (In Persian)

Talebi, A. T. & Khoshbin, Y. (2013). Social responsibility of youth, and socio-cultural factors influencing it. *Social Sciences*, 19(59), 216-249. (In Persian)

Taskin, O. (2009). The environmental attitudes of Turkish senior high school students in the context of postmaterialism and the new environmental paradigm. *International Journal of Science Education*, 31(4), 481-502.

Tindall, D. B., Davies, S. & Mauboules, C. (2003). Activism and conservation behavior in an environmental movement: The contradictory effects of gender. *Society & Natural Resources*, 16(10), 909-932.

Widgren, O. (1998). The new environmental paradigm and personal norm. *Environment and Behavior*, 30(1), 12-29.

Wimmer, R. D. & Dominick, J. R. (2009). *Research in media effects. Mass Media Research: An introduction*. 9th ed. Boston: MA: Cengage Learning. Translated by Kavous Seyed Emami, 2013, Tehran: Soroush. (In Persian).

Xiao, C. & McCright, A. M. (2014). A test of the biographical availability argument for gender differences in environmental behaviors. *Environment and Behavior*, 46(2), 241-263.

Xiao, C. & McCright, A. M. (2015). Gender differences in environmental concern: Revisiting the institutional trust hypothesis in the USA. *Environment and Behavior*, 47(1), 17-37.

Ziapour, A., Kianipour, N. & Nikbakht, M. R. (2013). The sociological analysis of the environment and the people's behavior towards it in rural

and urban areas in Kermanshah. *Environmental Education and Sustainable Development*, 1(2), 55-67. (In Persian)

© 2024 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

Amirfardi@shirazu.ac.ir

اصغر میرفردی

دانشیار بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

D.salamatian@gmail.com

درنا سلامتیان

دانش‌آموخته دکتری بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی